1856. **Vrijdag 26 September.** **No. 266.**

NIEUWE ROTTERDAMSCHE COURANT.

HOOFD-BUREAUX: Rotterdam, H. NIJGH, *Groote Markt*, D, 61. **Amsterdam,** M. SCHOONEVELD & ZOON, *Beurssteeg*. **'s Gravenhage,** A. VAN HOOGSTRATEN & ZOON. **Parijs,** TREUTTEL & WURTZ, 39, *Rue d'Lille*. **Londen,** P. BICKER CAARTEN & Co., 10, *Cullum-Street*, voor *Engeland*. — ABONNEMENTS-PRIJS. Voor *Rotterdam*, per drie maanden *f* 8.25. *Franco* per post door het geheele Rijk, per 3 maanden *f* 9.25.

De Uitgever H. NIJGH, heeft aan HH. Geabonneerden toegezonden, een half Vel druks **HANDELINGEN DER STATEN-GENERAAL,** bevattende het Verslag der Zitting van de Tweede Kamer van Heden, Donderdag 25 September, waarin beraadslaagd is over het *Adres van Antwoord op de Troonrede.*

Algemeen Overzigt.

Rotterdam, 25 September.

De discussiën over de zesde paragraaf van het adres van antwoord op de troonrede der tweede kamer, zijn heden voortgezet. Zij zouden aanvangen met de toelichting door den heer *Groen v. Prinsterer* op het gisteren door hem voorgestelde amendement. Vooraf echter verklaarde de Min. v. Binn. zaken, met het oog op den twijfel, die zoowel bij de commissie als in het amendement *Groen* doorstraalde, omtrent het tijdstip der aanbieding der wettelijke regeling van het onderwijs, — dat die indiening nog in deze zitting zal plaats hebben. Er is volstrekt geene bedoeling tot vertraging. Daarna heeft de heer *Groen* zijn amendement breedvoerig toegelicht door 1°. aan te vallen de § der commissie en 2°. te verdedigen zijn amendement. Het amendment wordt echter bestreden door de minister van justitie en vervolgens meer breedvoerig door den heer *Bosscha*, lid der commissie, die tegelijk hare redactie verdedigt. Die rede heeft een diepen indruk gemaakt. Humaniteit en de uiteenzetting der behoefte, om al wat naar uitsluiting en leerstellig godsdienstig onderwijs zweemt, te weren; in één woord vasthouding aan het beginsel der wet van 1806; toegankelijkheid der staats school voor de kinderen van alle ingezetenen waren de hoofdtrekken van dat betoog. Hij werd gevolgd door den heer *Godefroi*, die met kracht en uit de woorden en uit de geschiedenis der Grondwet en uit 't oogpunt van staatsbelang en wenschelijke volkseenheid, hetzelfde thema van den vorigen spreker verdedigde. Eerbiediging van *ieders* godsdienstige begrippen, sloot positief Christelijk onderwijs uit, zonder echter aankweeking van alle Christelijke en maatschappelijke deugden te belemmeren. Ook de heeren *Schimmelpenninck van der Oije* en *Wintgens* wilden niet alleen het beginsel der gemengde school gehandhaafd hebben, maar vonden het tevens gepast en noodzakelijk dit gevoelen bij deze gelegenheid met ernst, met waardigheid uit te drukken. Maar dit kon geschieden zonder nu juist denzelfden vorm der § van de commissie daartoe te bezigen. Als het beginsel behouden bleef dan kon de vorm gewijzigd worden, en dus de verwijzing naar het vorig verslag der kamer achterwege blijven. Van daar dat de heer *Wintgens* die voorop stelde, dat hij in den triumf der *tegenstanders* van de gemengde school, den ondergang van 't vaderland zag, een amendement voorstelde om in stede van die uitdrukkelijke verwijzing naar dat vroeger verslag der kamer, te herinneren dat de kamer meermalen in de gelegenheid was van haar gevoelen over de hoofdbeginselen van eene wet op het onderwijs te doen blijken, en dan verder, om, geheel als in de § der commissie, tot bereiking van het doel, om al wat tot het gebied des gewetens behoort, ongeschonden te doen blijven, te wijzen op de stiptste inachtneming der grondwet, die, terwijl zij het beginsel der volkseenheid huldigt, door gelijkstelling der gezindheden en de uitdrukkelijke bepaling der eerbiediging van ieders godsdienstige begrippen, elk denkbeeld van gewetensdwang uitsluit. — De heer *Groen* had in zijne rede eenige uitdrukkingen gebezigd, die den heer *v. Nispen* aanleiding gaven, om ze te karakteriseren als bestemd, om bij het Protestantsche deel der bevolking wantrouwen tegen de Katholijken te zaaijen. Hij protesteert nadrukkelijk tegen die in den laatsten tijd in woord en schrift gevolgde taktiek, waarvan hij niets dan onheil en verdeeldheid te gemoet ziet, ten nadeele van vorst en volk. De heer *van Deinse* heeft zich mede tegen 't amendement *Groen* verklaard, terwijl de heer *van Lijnden*, den heer *Godefroi* heeft beantwoord, en uitging van het beginsel dat *eerbiediging* van ieders godsdienstige begrippen niet moest opgevat worden als terzijdestelling van die begrippen. De voortzetting der discussien is bepaald op morgen. Het standpunt van het ministerie blijft hetzelfde. Het is gerigt tegen de § der commissie, bijgevolg ook tegen 't amendement *Wintgens*, dat in de hoofdzaak hetzelfde is en ook tegen het amendement *Groen*. Wat vooral opmerking verdient, is dat de heer *Groen* er telkens op gewezen heeft, dat al neemt de kamer of de kamers de wet aan, de koninklijke sanctie wel zou kunnen achterwege blijven, en dat als wel die sanctie er was, de uitvoering der wet niettemin bezwaren zou blijven opleveren. Hij sprak ook van het volk, dat achter het kiezersvolk stond, hetgeen natuurlijk niet anders kan doelen dan op de volksmassa's die door hunne maatschappelijke positie niet eens tot uitoefening van het kiesregt geroepen zijn. De heer *v. Nispen* heeft hem op het gevaarlijke der verkondiging van dergelijke stellingen opmerkzaam gemaakt. De discussien op morgen zullen mede hoogst belangrijk zijn.

Van verschillende kanten wordt herhaald, dat de bijeenkomst der tweede gevolmagtigden, door het Parijsche congres benoemd, om de aldaar onafgedane zaken te regelen, binnenkort zal plaats hebben en dat het vraagstuk van Neuchatel en dat van Napels in die vergadering behandeld zal worden. Wat eerstgenoemd vorstendom betreft, is sedert eenige dagen een gerucht in omloop, dat wij niet stilzwijgend mogen voorbij gaan, hoe vreemd het ook luidt. Men zegt namelijk, dat tusschen Frankrijk en Pruissen onderhandeld wordt over den afstand van Neuchatel aan eerstgenoemde mogendheid, onder voorwaarde van eene vergoeding in grondbezit in de Rijnprovincie. Wij geven dit gerucht voor hetgeen het is, zonder er voorshands eenig gewigt aan te hechten. Ook de kwestie van Bolgrad en het Slangen-eiland zal door deze conferentie geregeld worden.

Overigens was, wat meer bijzonder het Napelsche vraagstuk aangaat, te Parijs het gerucht in omloop, dat welligt van de beoogde expeditie van een eskader niets komen zal, ten minste dat eerst nog beproefd zal worden, of men de zaak langs diplomatieken weg zal kunnen afdoen. Het schijnt — wij maakten reeds gisteren daarop opmerkzaam — alsof de Fransche regering voor de gevolgen terugdeinst, welke, dit is niet te ontkennen, uit den meer genoemden maatregel zouden kunnen voortvloeijen. Van den anderen kant was er te Parijs ook sprake van een Oostenrijksch eskader, dat zich mede naar de kust van Napels zou begeven.

Men verwacht, dat in de tegenwoordige zitting der Zwitsersche bondsvergadering, door de conservative partij zal worden aangedrongen op het verleenen eener amnestie ten behoeve van alle royalisten, welke aan de ongeregeldheden te Neuchatel hebben deel genomen. De vrienden der gevangenen koesteren echter weinig hoop op eenig goed gevolg. Het Zwitsersche volk verlangt, dat in geen geval de gang der justitie belemmerd worde; het wil den oorsprong en de volledige ontwikkeling der zaak kennen, ten einde de noodige maatregelen kunnen worden genomen, om ondernemingen van dien aard voor de toekomst te verhinderen. Er is onder anderen ook sprake van eene herziening der constitutie van Neuchatel.

De Zwitsersche nationale raad heeft den 22 dezer, het vraagstuk betreffende den regtstoestand der Israelieten in dat land in hun voordeel beslist; zij zullen voortaan dezelfde regten als de Christenen bezitten. In de zitting van den volgenden dag heeft de raad een aanvang gemaakt met het vraagstuk van den Westelijken spoorweg. Men denkt dat de vergadering te dien opzigte het votum van den nationalen raad zal goedkeuren.

Hetgeen de laatste tijdingen uit Spanje deden verwachten, is gebeurd: de wet op de desamortisatie is geschorst. (*Vergel. de dépêche uit Madrid hieronder*).

De afkondiging van de Spaansche constitutie geeft de *Morning Post* aanleiding tot een lang vertoog tegen de koningin en het Spaansche gouvernement, waarvan de strekking hierop neêrkomt, dat de *Morning Post* die constitutionneele hervorming niet duurzaam acht; zij is, naar het inzigt van dit blad, eene onvolledige oplossing van het vraagstuk, een expedient, 't welk de regering van den maarschalk O'Donnell, bij gebrek van beter moest aannemen, maar dat geen den minsten kans van duurzaamheid heeft. Het Engelsche dagblad beweert al verder, dat koningin Isabella eene constitutie heeft willen afkondigen, geschoeid op de leest van de tegenwoordige Fransche; maar, zegt het, om in een land een gelijksoortige constitutie in te voeren, moet die constitutie voor zulk een land geschikt zijn, door het volk aangenomen en door den souverein naauwgezet nageleefd worden. En het zijn deze drie voorwaarden, welke in Spanje zouden ontbreken.

Denemarken wordt weder door eene ministerieele krisis bedreigd. Wij verwijzen te dien opzigte naar de telegrafische depêches hieronder.

De *Times* bevat een hoofdartikel over de gewigtige aangelegenheid der slavernij, die thans de gemoederen in Noord-Amerika zoozeer bezig houdt en in de laatste dagen tot zoovele bloedige tooneelen in Kansas heeft aanleiding gegeven. Het blad spoort het noordelijk gedeelte aan zich vooral niet door het zuiden, dat met alle kracht de uitbreiding der slavernij wil, te laten beheerschen. Het noorden moet voor zijne beginselen met de wapens strijden, indien het die beginselen niet zonder dezen strijd kan zien zegevieren, of liever, het moet òf de groote Unie beheerschen òf zich daarvan losscheuren. Er is, zoo als de stand der zaak thans is, volgens bovengenoemd blad, geen middenweg open.

Uit Southampton wordt de aankomst gemeld van de *Sultan* met berigten uit Gibraltar 16, Cadix 17, Lissabon 19, Oporto 20 en Vigo 21 September. Buitendien brengt deze boot tijdingen mede uit Brazilie, welke te Lissabon met de *Dom Pedro II*, zijn ontvangen. Daaruit blijkt dat de kamer van afgevaardigden het gouvernement heeft toegestaan een crediet van 600 contos te openen tot uitbreiding van kolonisatie en andere takken van de openbare dienst. Ook is eene wet aangenomen tot regeling van de strijdkrachten der keizerlijke marine. De cholera heerschte te St. Vincent met groote hevigheid.

De tijdingen uit Madeira luiden gunstiger.

BUITENLAND.

Engelsche Post.

Londen, 24 September. De Chartisten hebben gisteren avond weder eene meeting te Westminster gehouden, om John Frost gelegenheid te geven tot verdediging tegen de aanvallen der Londensche drukpers op zijn karakter. John Frost verklaarde de bewering, alsof hij uit dankbaarheid voor de hem onvoorwaardelijk ten deel gevallen gratie, het regt tot spreken zou verloren hebben, belagchelijk en tiranniek. Buitendien was hij, volgens zijne verklaring, aan de regering geen dank schuldig, daar hij in 1839 door behulp van valsche getuigen veroordeeld is geworden. Twee regeringsagenten, die hij nimmer gezien of gesproken had, verklaarden namelijk bij eede dat hij (Frost) hun een plan had voorgesteld, om de brug van Newport in de lucht te doen springen. Verder hing hij over den toestand van van Diemensland weder de allertreurigste tafereelen op.

— In de op heden alhier gehouden driemaandelijksche vergadering der Oost-Ind. Compagnie, ging het zeer onstuimig toe. Een voorstel, volgens hetwelk de inlijving van Oude gebrandmerkt moest worden als eene daad van roof en ondankbaarheid jegens eene familie, die zich zeer verdienstelijk gemaakt had jegens de Compagnie, werd na eenige discussie verworpen. Hetzelfde lot onderging een gelijksoortig voorstel omtrent den Nawab van Surat.

— Het faillissement van de *Royal British Bank* is van dien aard, dat het de schandalen van de *Tipperary Bank* in herinnering brengt. Het deficit is £ 300,000, doch dit is goed beschouwd, nog geenszins de hoofdzaak, zijnde het bewezen, dat eerstgemelde bank, die naauwelijks zes jaren bestaat, reeds op het einde van het eerste jaar een te kort van meer dan £ 100,000 had en dat deze ongunstige staat van zaken steeds verzwegen is door de directeuren en der rekenpligtigen, die meer of minder schuldig zijn aan de ontvreemdingen.

— In het Iersche Kanaal, ten westen van Holyhead, werd Zondag jl. 's morgens ten 3 ure, terwijl de zee zeer stil was, het ijzeren zeilvaartuig *Smogene* door de stoomboot *Falcon* overzeild, met dat gevolg, dat eerstgemelde 3/4 uur daarna zonk. De manschappen aan boord werden allen gered, doch de geheele lading, ter waarde van £ 60,000, is met het schip verloren.

Duitsche Post.

* **Frankfort,** 23 September. De tolconferentien zullen den 26sten dezer van Eisenach naar Weimar verplaatst en daar voortgezet worden.

— Op de Leipziger mis zijn sedert vele jaren niet zoo vele Wallachijers en Grieken verschenen als ditmaal. Zij koopen zeer veel zijden en wollen stoffen, alsmede artikelen van weelde, bijzonder parfumerien en porseleinen. Hiervan is de voorraad reeds zeer beperkt, doordien de Engelschen, Russen en Hamburgers mede veel hebben opgekocht. Ten gevolge hiervan zijn de prijzen, alsmede die van lakens en leder, reeds aanzienlijk gerezen.

— In de nabijheid van Gotha baarde onlangs eene vrouw twee, aan het borstbeen zamengegroeide kinderen. Door middel eener operatie is het eenen arts gelukt deze kinderen te scheiden. Zij bevinden zich beiden zeer wel, en zullen waarschijnlijk in het leven blijven.

— De Turksche gezant te Turin, heeft den koning een geschenk des sultans overhandigd; het bestaat uit een met diamanten versierden degen en twee prachtige zadels.

Fransche Post.

Parijs, 24 September. De *Moniteur* meldt dat op last des keizers, alhier eene tentoonstelling zal gehouden worden van de werken van levende meesters, en wel van 15 Mei tot 15 Julij 1857.

— Het regerings blad behelst een rapport van den maarschalk Randon aangaande de laatste operatiën van het Fransche leger in klein Kabylie, waaruit blijkt dat in de verschillende plaats gehad hebbende ontmoetingen vijf man gedood en vijf en dertig gekwetst werden.

— Het bevestigt zich dat de keizer tegen Dingsdag avond, 30 dezer hier terug verwacht wordt. Alles is te St. Cloud gereed om hem te ontvangen.

— Op dit oogenblik bevindt zich eene commissie van zes Russische officieren (kavallerie en infanterie), ten einde verschillende takken van de militaire dienst alhier te bestuderen.

— De markies de Turgot, onze gezant te Madrid, zal zijn verblijf alhier een à twee maanden langer doen duren, dan men aanvankelijk met het oog op den staat van zaken in Spanje, gedacht had.

— De maarschalk Bosquet heeft Eaux-Bonnes verlaten en bevindt zich thans te Pau. Hij is volkomen hersteld.

— Mlle Rachel is heden morgen naar Cairo vertrokken.

— Crochu is te Rouaan geëxecuteerd.

— Volgens den *Courrier de Nancy* zullen de Jezuiten een gesticht aldaar oprigten.

— Volgens het *Journal de Villefranche* is de wijnoogst op vele plaatsen reeds begonnen en moet hij overvloedig zijn.

— De paus zal hoogstwaarschijnlijk een nieuw bisdom in den Romeinschen staat oprigten, en wel het bisdom Cingolano, waar Pius VIII het levenslicht het eerst heeft aanschouwd. Ook is er sprake van de oprigting van nog twee andere bisdommen te Frosinone en te Lugo. Als reden daarvoor geeft men den weinigen godsdienstzin en de slechte harstogten aldaar op, waaraan bij de oprigting van die bisdommen, door den invloed der geestelijken eene heilzame verandering kan komen. Het aantal bisschoppen in den Pauselijken Staat bedraagt thans niet minder dan 59.

Belgische Post.

Brussel, 25 September. Alvorens over te gaan tot het verslag der zittingen van de twee laatste dagen, is het noodig een meer uitvoerig overzigt te geven van het gesprokene in de zitting van 22 dezer. In den aanvang derzelve maakte de voorzitter bekend, dat behalve de openbare vergaderingen, de leden des ochtends in sectie-vergaderingen zullen bijeenkomen. Dat het de leden geheel is overgelaten zich naar willekeur te voegen bij eene der sectien. Deze sectien zijn ten getale van vier, en wel: 1. het comité voor wetgeving; 2. het comité voor statistiek, dat wederom in drie onder-comités kan worden verdeeld, als: *a.* landbouw, *b.* nijverheid en *c.* handel; 3. het comité der voorstellen.

Aan het eerste zullen alle stukken en inlichtingen worden gezonden betrekkelijk de verschillende wetgevingen op in- en uitgaande regten en welke om den korten duur van het congres of om den technischen aard, niet aan de algemeene vergadering kunnen worden medegedeeld. Die stukken worden, wat de belangrijke punten betreft, in de vergaderingen vermeld of geheel in het verslag van het congres opgenomen.

Aan het tweede worden verzonden de verschillende inlichtingen betrekkelijk den toestand van den landbouw, de nijverheid en den handel in de verschillende rijken, alles wat de productie betreft, den stand der loonen, de middelen van gemeenschap, credietinstellingen, enz. Al die inlichtingen worden in de gedrukte handelingen opgenomen.

In de opmerkelijke rede van den heer Corr van der Maeren, kwam, behalve dat hij Holland den ouden grond der vrijheid noemde en er op wees, dat daar even als in Engeland, de scheepvaartwetten waren afgeschaft, die oorspronkelijk niets anders dan een oorlogswerktuig waren, ook nog de aanwijzing voor, dat Sardinie in 1849 zijn tarief geheel hervormd had en dat in Frankrijk — in weerwil van den hardnekkigsten tegenstand — belangrijke wijzigingen in de tarieven hadden plaats gehad. De schokken door het rijzen der granen te weeg gebragt, hadden geleid tot het schorsen der graanregten en die op eenige grondstoffen. Ook had het gouvernement een wets-ontwerp vervaardigd, dat bestemd was, om de verbodswetten uit zijne tarieven te schrappen.

Rusland, Zweden, Noorwegen, de Kerkelijke Staat, Napels en Spanje hadden hunne wetgeving op het stuk der in- en uitgaande regten in vrijzinniger geest gewijzigd. Ook in Portugal was men bezig met het voorbereiden van soortgelijke maatregelen. Ook het Duitsche Tolverbond was in dien geest werkzaam. In Belgie waren in die aangelegenheid belangrijke verbeteringen gebragt; de invoerregten op levensmiddelen waren afgeschaft en de differentieele regten op weinige uitzonderingen na, geschorst of vernietigd. Dit was er in de negen jaren gedaan, die sedert 1847 waren verloopen. Onder het groot aantal gebreken en misbruiken, welke het congres moest trachten uit den weg te ruimen, behoorden de accijnsen, en de ongelijkheid der maten en gewigten en (gelijk wij reeds hebben vermeld) de belasting op de paspoorten.

Terugkomende op den verderen loop der vergadering, hervatten wij den draad met het berigt, dat de voorzitter het eerst het woord gaf aan den heer Elink Sterk, voor Nederland.

„Geen land, Mijne Heeren, zeide spreker, stelt meer belang in de vraagstukken, die op de vrijheid van handel betrekking hebben, dan Holland, mijn dierbaar vaderland; ook aan mij, als een der oudste en meest volhardende kampioenen der goede zaak, moeten die vraagstukken alzoo belang inboezemen. Dit zal u genoegzaam bewijzen, Mijne Heeren, dat het genoegen dat ik ondervind, door aan uwe achtbare vergadering deel te nemen, op ongewone wijze wordt verhoogd door de voldoening die ik smaak aan u de getuigenis te kunnen afleggen, dat Holland een zeer goeden weg bewandelt, en dat wij, in vergelijking met andere natien, bereids een dusdanigen graad van vooruitgang bereikt hebben, dat wij in dit opzigt veel te reclameren en zeer weinig te belijden hebben.

„Ten tijde, toen Nederland met Belgie vereenigd, één koningrijk vormde, had het zoogenaamde stelsel van bescherming de bovenhand. Onze Noordelijke provinciën hebben daardoor veel geleden. Het was vooral in dat tijdperk, dat wij onderscheidene goede takken van handel en fabriek-nijverheid, in verval zagen komen. Later echter won het vrijzinnige stelsel van lieverlede bij ons grond, zoodat onze tegenwoordige wetgeving op dat stuk, thans den toets kan doorstaan van al wat men in de meest verlichte landen zag tot stand komen. Ik kan er bijvoegen, dat al wat geschiedde, genoegzaam geregtvaardigd is door een steeds toenemenden voorspoed. De officiele bewijzen dier bewering, Mijne Heeren! worden u geleverd in de verschillende bescheiden en drukwerken, die ten burele zijn gedeponeerd.

„Na verschillende voorloopige hervormingen, werden de schaalregten op den invoer van granen voor goed in 1847 afgeschaft. Sedert vooral heeft ons vrijzinnig stelsel eene buitengewone vlugt genomen en de nationale rijkdom nam toe. Op dezen oogenblik worden bij ons slechts matige regten geheven en er is ons slechts één voorwerp overgebleven dat bij den invoer geprohibeerd is, namelijk de gekaakte haring, en dan nog zal deze vlek het Nederlandsch tarief niet lang meer ontsieren, vermits onze regering reeds maatregelen genomen heeft om de opheffing dier verbodsbepaling binnen kort te proclameren.

„Het is niet slechts de gematigdheid der regten, waardoor bij ons eene vrijzinnige strekking blijkt. Dringt men toch nader in de zaak door, dan ontwaart men dat onze vrijgevigheid in in verschillende opzigten tot het uiterste is opgevoerd. Te dien aanzien mag ik wijzen op de algeheele afschaffing van alle doorvoerregten; op de algeheele vrijheid die toegestaan is bij het meerendeel van den uitvoer; op de opheffing van het meerendeel der regten die de riviervaart drukten, in overeenstemming met de andere groote hervorming, die onze scheepvaartwetgeving in 1850 en 1851 onderging en waarbij nagenoeg van elk exceptioneel voordeel voor de Nederlandsche vlag werd afgezien; wijders op de gematigdheid der regten die geheven worden voor het onderhoud van bakens en kustlichten (wet van 13 Aug. 1849), op de vermindering van het bedrag en de opheffing der vroegere distinctiën ten aanzien van de loodsgelden (wet van 7 Febr. 1852) en op andere soortgelijke maatregelen, die in de allerlaatste plaats werden bekroond door eene algeheele afschaffing van alle tonnelasten; iets, hetwelk sedert het begin van het loopende jaar in werking kwam.

„Aangezien nu het meerendeel der voormelde verligtende en vrijzinnige bepalingen den vreemden handel en scheepvaart evenzeer bevoordeelen als de inlandsche, spruit daaruit ten duidelijkste voort, dat de kring onzer toenemende vrijzinnigheid, de enge grenzen der staatkundige zelfzucht, reeds verre achter zich liet. Er blijkt tevens uit, dat wij eenig regt hebben om te verwachten, dat de ons omringende volken daarop zullen antwoorden met eene niet minder loyale vrijzinnigheid. Voor het welzijn van allen hoop ik vurig, dat dit geschieden zal. In afwachting hiervan durf ik vertrouwen, dat ik niet te ver ga door te zeggen: dat het handeldrijvende en administrative Nederland van onze dagen, het regt heeft om zich te verhoovaardigen op hetgeen tot stand kwam." — *Toejuiching.*

De heer Matthyssen (Belgie) neemt daarop het woord en zegt het volgende: „De vorige geachte spreker gaf ons in welsprekende bewoordingen verslag van de in Holland tot stand gekomen hervormingen. Het doet mij leed, dat ik, voor wat de beteekenis dier hervormingen aanbelangt, het niet ten eenemale met hem eens kan zijn.

„Holland heeft gewis de doorvoerregten verminderd, de tonnelasten afgeschaft en nog andere meer belangrijke hervormingen tot stand gebragt. Maar het is er nog verre van af, dat het Nederlandsche stelsel thans vrijzinnig is; ik zal daarvan het bewijs leveren.

„Ik zal aantoonen, Mijne Heeren, dat in Holland, voor wat de handel ter zee door middel der groote vaart betreft, de vrijheid eene uitzondering — en, wat meer zegt, de bescherming, ja de prohibitie, regel is.

„Deze stelling, Mijne Heeren, zal mij noodzaken in eenige ontwikkeling te treden, te meer, daar men op het eerste gezigt geneigd zoude zijn om Nederland onder de vrijzinnige volken eene plaats te geven.

„Nederland heeft werkelijk de vrijheid van den doorvoerhandel geproclameerd, de inlandsche scheepvaart verligt, de regten op vreemde fabricaten verminderd, en de differentiele regten voor de vlag en de landen van herkomst, vernietigd.

„Ziet daar, geloof ik, de opsomming zijner hervormingen, gelijk de vorige geachte spreker ze aanduidde, en die hervorming zoude volkomen zijn, indien zij reëel was.

„Verbreken wij dit schitterend omhulsel, en dringen wij tot de kern der zaak door.

„Wij aarzelen niet het te erkennen, dat Holland, gedwongen door het door Belgie genomen initiatief, zich ten aanzien van den doorvoerhandel heeft opgeofferd, door van zijn oud stelsel van belemmering en van zijne tolregten af te zien. Holland verminderde de loodsgelden, schafte het tonnegeld af, en verligtte in één woord zijne scheepvaart op den Rijn. Wij verheugen ons het met die maatregelen geluk te kunnen wenschen, want wij zijn er zeker van, dat zij ook voor ons voordeelig zullen worden, door, zoowel onzen handel als onze regering, tot prikkel te verstrekken. De mededinging alléén lokt vooruitgang uit, en in de einduitkomsten werkt zij gunstig voor iedereen.

„Doch hetgeen bewijst, Mijne Heeren, dat Holland zijne beginselen niet ten offer bragt, is, dat het stelselmatig de opening van nieuwe transito-wegen tegenwerkt, wanneer de daarstelling dier wegen ten gevolge kan hebben, dat de transito handel tusschen Duitschland en de haven van Antwerpen zou worden vergemakkelijkt.

„Werpen wij een blik op de kaart, Mijne Heeren, en zien wij welke de kortste weg is van Antwerpen naar Dusseldorp: het is de weg, die langs Nederlandsch Limburg over Roermond loopt. De concessie voor eene linie in die rigting, werd herhaaldelijk aangevraagd, en telkenmale werd zij hardnekkig geweigerd.

„Nog een andere weg doet zich voor langs Noord-Brabant. Nog onlangs werd eene linie van Antwerpen naar Venlo over Eindhoven, zich aansluitende aan de linie van Venlo naar Dusseldorp, ontworpen; de concessie daarvoor werd door eene groote maatschappij aangevraagd, en die aanvraag werd met de meest stellige weigering beantwoord, op hetzelfde oogenblik waarop Holland concessie verleende voor een spoorweg van Vlissingen naar Venlo.

„Het bestaan van een stelsel van uitsluiting is dus onbetwistbaar en onze naburen aarzelen niet, om de beginselen van den vrijen handel te verwerpen, wanneer bij hen de vrees ontstaat dat de toepassing van die beginselen de mededinging van Belgie kan in de hand werken.

„Deze staatkunde zal aan het Congres des te meer in strijd voorkomen met de beginselen van handelsvrijheid, wanneer men bedenkt, dat Holland op dezen oogenblik welligt het eenige land in Europa is, dat nog de toevlugt neemt tot het half barbaarsche stelsel van afsluiting.

„Belgie heeft te meer het regt om tegen eene zoodanige staatkunde te protesteren, daar het van zijne zijde een daarmede lijnregt tegenovergesteld beginsel heeft aangenomen.

„Zoo heft Belgie van de goederen, die per spoorweg naar het binnenste van het koningrijk vervoerd worden, een tarief van 50 centimes, doch verminderde dit tot op 30 centimes voor de goederen die tot uitvoer of tot doorvoer bestemd zijn, hetzij van een Belgisch entrepôt naar het buitenland, hetzij van het eene vreemde land naar het andere; en nog onlangs heeft Belgie, ten nadeele der linie van den staat, toestemming verleend tot de aansluiting van den Franschen Noorder-Spoorweg aan dien van Namen naar Luik, waardoor de linie van Hâvre naar Keulen zeer wordt verkort.

„Ten aanzien van de vrijheid van den doorvoerhandel, bestaat er dus tusschen Holland en België, Mijne Heeren, geheel het verschil, dat tusschen schijn en het wezen gelegen is.

„Eene tweede in Holland tot stand gekomen hervorming heeft, voor wat de handhaving van beginselen aanbelangt, nog minder beteekenis: ik bedoel de verligting voor vreemde fabricaten.

„Het was ten deze zeer gemakkelijk zich vrijzinnig te toonen, want het is niemand onbekend dat Holland geen industrieel land is, en dat het gevolgelijk, door de vreemde fabriekaten te ontlasten, niets deed dan de lasten te verligten, die uitsluitend op den verbruiker rustten.

„Maar de groote hervorming, de hervorming in wier naam Nederland vooral aanspraak maakt om te worden opgenomen in de rij der vrijzinnige landen, is die der scheepvaartwetten.

„Werkelijk, Mijne Heeren! is op het eerste gezigt niets vrijzinniger dan die nieuwe wetgeving onzer naburen, doch, zelfs na een slechts oppervlakkig onderzoek, erlangt men de overtuiging, dat er niets meer beperkends bestaan kan.

„Wijzen wij er in de eerste plaats op, dat hoogstens slechts een vijftiental artikelen de groote vaart onderhouden, namelijk koffij, katoen, leder, specerijen, tin, granen, wol, pot- en paerlasch, rijst, bindrotting, suiker, tabak, verfwaren, waaronder vooral indigo, en thee.

„Van die artikelen moeten wij al dadelijk aftrekken:

„1°. die waarvoor wij steeds de cijnspligtigen zullen zijn der Vereenigde Staten en te wier aanzien de Amerikaansche vlag, zoo wel voor als na de hervorming, ten allen tijde in Holland het quasi-monopolie had, namelijk de katoen, pot- en paerlasch en tabak;

„2°. de granen, die wij tot dusver uitsluitend uit Amerika trekken;

„3°. de wol, welk artikel voor wat de trans-atlantische herkomst aanbelangt, in handen van Engeland is; en

„4°. het leder, dat door Holland, zelfs vóór de hervorming, bijna nimmer regtstreeks werd ingevoerd.

„Er blijven dus over de koffij, specerijen, tin, rijst, bindrotting, suiker, indigo en thee.

„Nu worden alle deze artikelen op Java gewonnen op eene wijze, die elke vreemde mededinging uitsluit, en is het gevolgelijk niet verwonderingbarend, dat zij nagenoeg uitsluitend in de consumtie van Nederland voorzien.

„Het is dan ook ten aanzien dier artikelen, dat de hervorming, wil zij reëel zijn, de mededinging zou moeten veroorloven van den buitenlandschen handel en scheepvaart.

„Gaan wij nu na hetgeen geschiedde, en nemen wij daarbij het jaar 1854 ten grondslag, vermits dit het laatste jaar is, nopens hetwelk statistieke opgaven openbaar gemaakt zijn.

„Om uwe aandacht niet te vermoeijen, Mijne Heeren, zal ik slechts globale cijfers noemen, mij voorbehoudende om later de naauwkeurige cijfers te doen publiceren.

„In 1854 dus, werd in Nederland aan koffij, kaneel, specerijen, indigo, tin, rijst, bindrotting, suiker en thee ingevoerd voor een totaal bedrag van *f* 95,526,000.

„De landen buiten Europa, hebben in dat bedrag *f* 80,647,000 geleverd, en Java en Suriname komen daarin voor met 92 ten honderd.

„In de invoeren van Java en Suriname deelde de vreemde vlag in de navolgende verhouding: koffij met 1/4 pCt.; kaneel met 1 1/2 pCt.; indigo met 1 pCt.; specerijen met 15 pCt.; tin met

1/2 pCt.; rijst met 19 1/2 pCt.; bindrotting met 7 pCt.; suiker met 3 pCt., en thee met nihil.

„De resultaten van 1853 zijn nagenoeg dezelfde die als van 1854, en noch in het eene, noch in het andere jaar werd uit Nederland naar Java onder vreemde vlag voor een centime gefabriceerde goederen uitgevoerd.

„Is het niet vreemd, Mijne Heeren, te zien, dat een liberaal stelsel zulke gevolgen kan hebben? De vrijheid in naam in eene werkelijke uitsluiting te zien herschapen? Om zulk een feit in het leven te roepen, moesten er buiten de algemeene wetgeving onder bijzondere vormen, verbodsbepalingen bestaan, wier invloed krachtig en onfeilbaar is.

„Die bepalingen bestaan inderdaad, Mijne Heeren, en reeds in 1850 heb ik ze aangewezen in een werk, dat ten doel had eene eerste hervorming van ons tarief uit te lokken.

„Het zij mij vergund ze hier op te sommen.

„Gij weet allen dat in Holland eene maatschappij bestaat, bekend onder den naam van *Handelmaatschappij*. De oprigting dier maatschappij dagteekent van 1824.

„In de uiteenzetting der beweegredenen voor de wet, waarbij de maatschappij werd opgerigt, toonde koning Willem I aan, dat de toestand van alle takken van den groothandel, de handelsmarine, den scheepsbouw, van de werkplaatsen en fabrieken tot dat tijdstip zeer kwijnende was geweest en dat zij noch de uitbreiding, noch de magt hadden verkregen, welke het herstel van den vrede en de vriendschappelijke betrekkingen met alle volken had doen voorzien. Voor het nadeelige van dien stand van zaken, vond de regering geen ander geneesmiddel dan de oprigting eener maatschappij, aan welke in ruiling voor het monopolie van den handel met Java, verpligtingen ten gunste van de nationale industrie en scheepvaart werden opgelegd, welke als maatregel van bescherming alles wat het meest radicale differentiele stelsel kan geven, verre overtroffen.

„Die verpligtingen, Mijne Heeren! werden opgesomd in de artt. 10, 11 en 75 van de acte van concessie, in de volgende bewoordingen:

„„Art. 10. De maatschappij zal onmiddelijk en bij voorkeur gebruik maken van *nationale fabrikaten*, tenzij de benoodigde koopwaren niet geleverd kunnen worden door de Nederlandsche fabrieken.

„„Art. 11. Voor het transport van koopwaren, hetzij voor eigen rekening, hetzij voor rekening van derden, *zal zij uitsluitend gebruik moeten maken van Nederlandsche schepen*, en bij voorkeur van schepen in dit land gebouwd.

„„Art. 75. De directie zal zoo veel mogelijk het bouwen van schepen van eene zelfde tonnenmaat aanmoedigen, *door aan de reeders de verzekering te geven, dat zij door de maatschappij tot een billijken prijs voor eenige achtereenvolgende reizen zullen bevracht worden.*"

„Alzoo was de bescherming der nationale en de uitsluiting van de vreemde vlag voor de maatschappij strikt verpligtend en de acte van concessie legde aldus, meer dan een streng stelsel van differentiele regten dit doen kan, het beginsel van de kunstmatige bescherming der vlag op.

„Die mijner medeburgers, die op dat tijdstip zaken dreven, zullen zich herinneren op welk eene wijze de maatschappij beantwoord heeft aan hetgeen men van haar eischte.

„De in den beginne vastgestelde vrachtprijzen waren zoo exorbitant, dat twee reizen naar Indie voldoende waren, om den reeder de geheele waarde van het schip en de uitrusting te rembourseren.

„Om u hiervan een denkbeeld te geven, Mijne Heeren, zal het voldoende zijn u te zeggen, dat de vracht voor koffij 335 francs per ton van 1000 kilogram. bedroeg.

Op hetzelfde tijdstip bedong een Engelsch schip van Calcutta naar Londen gaande, een afstand bijna gelijk aan dien tusschen Batavia en Rotterdam, slechts £ 4.10/, dus fr. 220 per ton minder en evenwel was de Britsche scheepvaart toenmaals in het genot van een differentieel prohiberend regt. Dus ontving een Nederlandsch schip van 1000 ton bij elk zijner reizen, de enorme premie van fr. 220,000 boven de beschermende vracht welke aan de Britsche marine werd toegekend.

„Doch dit is niet alles, Mijne Heeren; het koloniale stelsel zelf concentreerde in de handen der regering de voornaamste producten van Java en als of men gevreesd had, dat het een of andere deel der winsten van dien handel der natie zoude ontgaan, stelde men nog differentiele uitvoerregten vast op de naar andere havens dan die van het moederland uitgevoerde producten, alsmede verdubbelde invoerregten op de vreemde fabrikaten.

„De resultaten van zulk een stelsel, Mijne Heeren, zijn gemakkelijk te begrijpen.

Daartoe is het voldoende den kwijnenden staat van den handel en de scheepvaart in Holland door koning Willem I in 1824 aangetoond, te vergelijken met den tegenwoordigen staat van bloei en vooruitgang.

„De onevenredigheid is te in het oog vallend, dan dat het noodig is, die door statistieke bijzonderheden te doen uitkomen. Welnu, Mijne Heeren! dat stelsel is nog heden ten dage in werking.

„Gewis, thans nu het doel bereikt is, nu eene aanzienlijke handelsvloot bestaat, betaalt men niet meer de enorme vrachten van 1825 tot 1830; nogtans zijn de prijzen van transport van de Nederlandsche schepen nog aanzienlijk hooger dan de voor dezelfde reizen aan de buitenlandsche marine betaalde vrachten; en de aan de maatschappij opgelegde verpligting, om zich *uitsluitend* van nationale schepen te bedienen, is van volle kracht gebleven.

„De regering heeft het monopolie, dat zij op de productie uitoefent, eenigzins verzacht.

„In het nieuwe contract dat zij in 1853 met de maatschappij gesloten heeft, is wel is waar het regt voorbehouden om op Java andere producten dan koffij, suiker, indigo en specerijen te verkoopen, maar die vier artikelen bedragen 75 pCt. van de totale waarde der productie.

„De regering heeft zich verder tot 1860 het regt voorbehouden op Java te beschikken over een maximum van 200,000 picols koffij en 150,000 picols suiker; doch deze hoeveelheden bedragen voor de koffij slechts het vierde en voor de suiker het zesde gedeelte der voor gouvernements-rekening uitgevoerde kwantiteiten.

„Thans, Mijne Heeren! zal ik, met het oog op een dergelijk stelsel, vragen, welk voordeel de buitenlandsche scheepvaart en handel uit de in Holland tot stand gebragte hervormingen kunnen trekken?

„Willen de buitenlandsche schepen zich bij de Handel-Maatschappij aanbieden, dan houdt men hun het contract met de regering voor.

„Willen zij vrije producten laden, bestemd naar een vreemd land, dan moeten zij zich onderwerpen aan de betaling der differentiele uitvoerregten; willen zij die producten naar Nederlandsche havens laden, dan moeten zij concurreren met schepen, die reeds een eerste voordeel hebben gevonden in de gepriviligeerde bevrachtingen en in de transporten naar de kolonien.

„Ik begrijp niet, Mijne Heeren, hoe de geachte spreker, die mij is voorafgegaan, zulk een stelsel liberaal kan noemen.

„Op een der voornaamste artikelen van productie, de koffij, was het uitvoerregt *f* 2, met 5 pCt. bovendien, per picol van 60 kilogr., hetgeen van eene lading van 10,000 ton, dus op bijna 75,000 francs of £ 3000 te staan kwam.

„Thans, nu het differentiele uitvoerregt op de koffij tot 6 pCt. van de waarde is verminderd, gaan de verhoogde onkosten nog 50,000 francs te boven.

„Zoo zal bij voorbeeld een Belgisch handelaar, wanneer hij op Java direct naar Antwerpen laat laden, 55,000 francs meer betalen, dan wanneer hij zijn schip naar Rotterdam laat expediëren. Om de lading met ligters van Rotterdam naar Antwerpen te vervoeren, zal hij voor alle onkosten slechts 5000 francs te betalen hebben, hetgeen dus een verschil oplevert van fr. 55,000 ten gunste van den Belgischen handelaar, die te Rotterdam laat overladen.

„Is dit niet de meest volledige afwijking van het stelsel van het vrije verkeer?

„Het is dus wel door bescherming dat de thans zoo bloeijende marine van Holland ontstaan is. Doch het is waar dat aan dien bloei een correctief moet worden toegevoegd. Zij heeft fabelachtige sommen aan de natie gekost.

„Daar waarschijnlijk aan het Congres een voorstel zal worden gedaan om tot eene wijziging te geraken van den stand van zaken, die zoozeer in strijd is met de ware beginselen van de handelsvrijheid, zal ik mijn antwoord op de uiteenzetting van den geachten spreker hierbij bepalen, mij voorbehoudende in den loop, der discussie ter gelegenheid van dit voorstel, er op terug te komen.

„De heer Reepmaker, advocaat te Rotterdam en secretaris der kamer van koophandel aldaar, antwoordde hierop in eene rede, die dubbel merkwaardig is zoowel uit het oogpunt dat zij, ofschoon geïmproviseerd, zoo klaar en duidelijk niet alleen, maar in zulke goede stijlvormen gekleed en op zoo juiste wijze voorgedragen werd, dat die een buitengewoon goeden indruk maakte, bij herhaling door luide toejuichingen afgebroken en aan het slot op dezelfde wijze beantwoord werd, waartoe ook bijdroeg, dat hij het verkeerde der gronden van den vorigen spreker op scherpzinnige wijze deed uitkomen.

De heer Reepmaker zeide: „dat hij het eenigermate gewaagd achtte den vorigen spreker te beantwoorden, die alles voor zich had, zoowel wat de taal betreft welke hij (R.) niet gewoon was te spreken, als de omstandigheid, dat hij op zijne aanvallen op behendige wijze voorbereid, zijne cijfers in orde geschikt en zijne redevoering met beleid heeft zamengesteld. Maar heeft men de innige overtuiging dat feiten, die ons zeer ter harte gaan en den goeden naam van ons vaderland te na komen, bij den besten wil, gelijk hij wel wilde aannemen, buitengemeen vergroot zijn, hoewel zij, naar hij (R.) bekende, niet tegen alle verwijtingen waren te verdedigen, dan is het toch beter maar dadelijk te antwoorden.

„De heer Sterk had slechts de goede zijde geschetst van onze wetten op het stuk der in- en uitgaande regten, en hij moest den heer Matthijssen danken, dat hij ze van de andere zijde had doen zien. Eene rondborstige en onpartijdige discussie is het beste. In zoodanige discussie moest men niet alleen van de goede zijde spreken, maar ook de gebreken vermelden. Wij Hollanders waren overeengekomen, het goede te zeggen maar het verkeerde niet te verzwijgen, en zelven ons koloniaal stelsel aan te wijzen als een, dat groote hervormingen noodig had, welke in ons land eene magtige partij voor zich hebben.

„Naauwelijks zes maanden geleden heeft onze minister van kolonien de kamers van koophandel geraadpleegd over de vraag, of het tijd ware onze wetgeving op Java te hervormen, en de Rotterdamsche kamer, van welke ik de eer heb secretaris te zijn, heeft geantwoord: Ja zeker, men behoort die differentieele regten te hervormen; langzamerhand moeten zij verminderd worden, opdat alle vreemde volken met ons zouden kunnen concurreren, en wel om onze fabriekanten tot spoorslag te verstrekken, die nog ten achter zijn. Onze opmerkingen hebben voor als nog geen gevolg gehad. De koloniale wetgeving moest niet in drie of vier maanden veranderd worden. Men behoort daartoe met Java in briefwisseling te treden en dat gaat niet snel. Ik haal u dat feit alleen aan, om te toonen hoe men te Rotterdam over koloniale wetgeving denkt.

Men heeft gezegd, dat er op Java differentieele regten bestonden, die het noodzakelijk maakten de voortbrengsels van dat eiland op Holland te verschepen.

Zie hier wat er van de zaak is.

Het meerendeel van Java's koloniale producten zijn gouvernements-eigendommen. En dat is geene kwestie van in- en uitgaande regten; even als elk ander eigenaar verkiest het gouvernement de opbrengst zijner gronden naar Amsterdam en Rotterdam te doen verschepen.

Voor het overige der productie, die der planters en particuliere productie op Java, is er een differentieel regt tusschen de eigen havens en die van Antwerpen. Maar welk is dat regt nu?

Aanvankelijk was dat *f* 2, voor Koffij en Suiker, de twee voorname producten. Dat regt heeft men tot op 6 pCt. verminderd. Indien men dus de Suiker naar Nederland verscheept, betaalt men op Java geene uitgaande regten. Verscheept men die naar Antwerpen, dan betaalt men 6 pCt. Dit is het geheele beschermende regt. Ik zeg niet, dat dit goed is, maar men moet niet overdrijven.

Komt men te Rotterdam, dan ziet men dagelijks Engelsche en Amerikaansche bodems, die, sedert 1850 van Java producten aanvoeren, welke onder elke vlag kunnen komen. Voor 1850 was dit voor de Hollandsche vlag weggelegd. Sedert zijn al de vlaggen gelijk gesteld.

Ten aanzien van het koloniale stelsel is men niet zoo ver gegaan. Maar ook op dat punt heeft men overdreven. De vlaggen die met ons concurreren, zijn de Engelsche, Amerikaansche, Hamburgsche en Deensche, die voor de vaart tussche de kolonien en het moederland, met onze eigen vlag gelijk zijn gesteld. Er blijven nog de Fransche, Belgische en Spaansche vlaggen, die met de nationale vlag niet gelijk zijn gesteld, omdat die landen bij hen differentieele regten hebben, omdat zij de voorwaarde van wederkeerigheid niet hebben vervuld, die gevorderd wordt, om met de nationale vlag gelijk gesteld te worden.

„Zullen wij van de Handel-Maatschappij spreken? Ik zal haar niet verdedigen. Maar laten wij ons wachten te overdrijven. Er bestond noch Hollandsche, noch Belgische marine, toen de maatschappij in 1824 werd opgerigt. Tengevolge van het toen algemeen heerschende gevoelen over het nut eener handels-marine en de middelen om er eene te verkrijgen, kende men premien toe voor den aanbouw van schepen en bepaalde men zeer hooge vrachtprijzen. Doch die tijd is voorbij. Het is 25 jaren geleden dat de laatste premie voor den aanbouw van schepen is betaald.

„Het is meer dan 16 jaren geleden dat de privilegien der maatschappij aanmerkelijk zijn verminderd. Vraag een reeder of hij de schepen der maatschappij gebruikt en hij zal u antwoorden: Ja, indien ik er voordeel bij vind. Men bevracht de schepen der maatschappij even als de andere.

„Ten gevolge van de behoeften der schatkist, hebben de Staten-Generaal er alle jaren bij de regering op aangedrongen de vracht, welke enorm hoog was en welke tot resultaat de daarstelling eener handels-marine heeft gehad, te verminderen. Thans betaalt men van *f* 110 à 120 per ton. De vracht per Engelsch schip is £ 5 per ton.

„Dus, Mijne Heeren! is er iets te doen in onze kolonien, en de regering zoowel als de natie zijn daarvan overtuigd. Men heeft reeds iets gedaan, gelijk gij gezien hebt: men heeft de vreemde vlag met de Hollandsche gelijk gesteld. Men kan niet alles tegelijk doen, maar dit zal langzamerhand wel komen.

„Wat de spoorwegen aangaat, ben ik niet op de hoogte van concessien, welke zouden zijn aangevraagd en geweigerd, maar ik zal ten slotte nog een feit aantoonen, dat u bewijzen zal, hoezeer men werkelijk in 1850 onze scheepvaart-wetgeving veranderd heeft.

„Wij bezaten een differentieel stelsel voor de Chinesche theeën. Voor die van Java beteekende dit niet veel; maar voor de theeën van China betaalde men *f* 15, wanneer zij met Hollandsche schepen, direct van China werden ingevoerd en het dubbele of het drie dubbele er van indien zij uit de entrépôts van Europa kwamen of met vreemde schepen werden aangebragt. In 1850 aarzelde men voor wat aangaat de thee met Amerikaansche en Engelsche schepen aangevoerd. Doch eindelijk heeft men het stelsel veranderd, en alle theeën worden tot dezelfde regten toegelaten, van waar zij ook komen en onder welke vlag zij ook worden aangevoerd. De uitkomsten hebben aan de verwachting beantwoord. Thans komen jaarlijks te Rotterdam drie à vier ladingen thee aan en te Amsterdam welligt meer. Dit zijn goede ladingen, goede vrachten. Zij worden steeds door Amerikaansche of Engelsche schepen aangevoerd. Deze trekken er voordeel uit; maar de Belgische vlag is immers met de Hollandsche gelijk gesteld; zij kan dus tot hetzelfde regt thee invoeren. Mijne Heeren, indien dit geen liberale maatregel is en welke aan onze reeders een nadeel toebrengt, dat gelukkig door andere voordeelen van hetzelfde stelsel vergoed wordt, dan heb ik er geen kennis meer van. (*Onder aanhoudende toejuichingen treedt de spreker af.*)

Er heeft daarop nog eene korte discussie plaats, die wij later mededeelen waarop deze zitting werd gesloten.

— Heden is de eerste zitting van het homoeopathische congres gehouden, dat door ongeveer veertig à vijftig personen werd bijgewoond. Het voorloopig bureau werd gepresideerd door dr. Pétros. Dr. Varlez heeft aan de vergadering den heer v. Bunninghausen, een der celibriteiten van de homoeopathische wetenschap voorgesteld.

De heer Léon Simon heeft rapport uitgebragt uit naam der door het voorgaande te Parijs in 1855 gehouden congres, benoemde centrale commissie. Hij heeft den vooruitgang der homoeopathische geneeswijze aangetoond, welke thans in de oude en nieuwe wereld in praktijk wordt gebragt; verder deed hij de door de commissie geformuleerde wenschen kennen. De voornaamste zijn: vermeerdering van het getal leden dier commissie; de vervaardiging van eene centrale pharmacopoea, de oprigting van een model gasthuis, mede ingerigt tot proefnemingen enz.

Na de lezing van dit rapport werd het definitive bureau geïnstalleerd; het is zamengesteld als volgt: de heeren Carlier (pres.), v. Bunninghausen, Pétros, Varlez, Léon Simon, Charget en Dugniolle; secretaris de heer Jorez.

Per Telegraaf.

Madrid, 25 September. Bij koninklijk decreet wordt tot dat een nader besluit dienaangaande openbaar gemaakt worde, de verkoop der geestelijke en wereldlijke goederen geschorst.

Parijs, 25 September. Het disconto der bank is tot op 6 pCt. verhoogd.

Londen, 25 September. Lord Hardinge, voormalig opperbevelhebber van het leger, is gisteren overleden.

Kopenhagen, 25 Augustus. Het ontslag van den minister van finantien, den heer Andreae, zoude naar men zeide, gevolgd worden daar dat van andere ministers; men geloooft alhier zelfs aan eene algeheele verandering van ministerie.

Beurs van Londen, 25 September.

	Slot.		Slot.
Consols cont..	94 1/8 3/8	Spanje 1 1/4 %.	24 3/8 5/8
dito op Oct.	—	dito 3 % buit.	43 43 1/2
Mexico nieuwe	22 5/8 7/8	Certificaten ...	5 1/2 6
Grenada	22 1/2 23 1/2	Passive	6 5/8 7/8
dito Uitgest...	7 1/4 1/2	Sardinie	—
Peru	—	Grieken	—
dito	—	dito Uitgest...	—
ditoN.bet.teNewy.	—	Rusland 4 1/2 %	97
enezuela.....	—	dito 5 %	108
dito Uitgest.	—	Holland 4 %...	98
ort	—	dito 2 1/2 % ..	64 1/2 P.

Werk. Grenada's gevraagd.

Beurs van Weenen, 24 September.

Nieuwe Metal.	80	Bankactien..	1075	Wissel Lond.	10.08
Nieuwe Leen.	—	Lomb. 5 %..	92	Parijs	—
Nat. Metall...	81 3/4, 82	Loten 1854..	107	Zilver	5

Cred. Mobil. 340. — Fr. Oost. 230

Beurs van Parijs, 25 September.

Rente 4 1/2 %.	—.—	Fr. Oostenr....	1850	Sp. 1 1/4 %....	24 1/4
dito 3 % ..	69.40	OostCred.Mob.	845	Passive	—
Cred. Mob.	1670	Sp. Binn. 3 %.	39	N. Met. 5 %..	—

Cred. Prost 505.

BINNENLAND.

Rotterdam, 25 September.

De gemeenteraad alhier hield heden wederom eene zitting, die door 31 leden werd bijgewoond.

Onder de ingekomen stukken behoorde:

1°. Een verzoek van de heeren *Breedé en Valois* tot het erlangen van de gewone gemeentelijke subsidie van *f* 1000 aan het Hollandsch tooneel.

2°. Een gelijk verzoek van den heer *A. Peters.*

Beide adressen worden gesteld in handen van Burgemeester en Wethouders, om rapport.

3°. Een adres van den heer *J. C. Sleurs*, houdende eene reclame wegens te hoogen aanslag in de nieuwe directe belasting.

Na eenige discussie over de vraag: of over zoodanige reclames nog wel beraadslaagd kan worden nu de wettelijke termijn om te doleren is verstreken en de kohieren der belasting bereids door gedeputeerde staten werden goedgekeurd, — werd ten aanzien van bedoeld adres des heeren *J. C. Sleurs*, met 26 tegen 5 stemmen overgegaan tot de orde van den dag.

4°. Van de commissie van Bestuur over het Zeemanshuis, de mededeeling, dat die inrigting den 1sten October aanstaande ten gebruike der zeelieden zal worden opengesteld. — Notificatie.

5°. Van Burgemeester en Wethouders de opgemaakte plans en kaarten, benoodigd voor den verkoop der gronden aan het Nieuwe werk.

Zij worden in druk rondgedeeld, en overigens ter visie gelegd.

6°. Van de commissie tot onderzoek der begrooting van het Ned. Isr. Armbestuur alhier over het dienstjaar 1857, haar rapport, dat bij monde van den heer *W. Smalt* wordt uitgebragt.

Dit zeer uitgebreide rapport behelst een aantal bedenkingen tegen onderscheidene der op voornoemde begrooting voorgedragen posten van ontvang en uitgaaf. Het dringt aan op meerdere bezuiniging en op een duidelijker administratief beheer. Het wenscht vooral, dat vele in het vorige jaar hoog opgevoerde posten van uitgaaf, thans lager zullen worden geraamd, op grond dat de tijdsomstandigheden sedert verbeterden en de levensmiddelen goedkooper werden. Het concludeert dat het Israël. armbestuur subsidie behoeft, doch niet tot het door dat armbestuur aangevraagde bedrag van het nadeelig saldo ad *f* 9512.98. De commissie trekt van de uitgaven die posten af, welke zij niet goedkeurt, als daar zijn de nadeelige saldo's der jaren 1854 en 1855 ad *f* 732.49 1/2, de onvoorziene uitgaven ad *f* 200, enz., en wenscht die uitgaven dan vast te stellen op *f* 13228. De ontvangsten wenscht de commissie te bepalen op *f* 5152, en komt zij daardoor tot een nadeelig saldo dat slechts *f* 8076 bedraagt. Tegenover die conclusie stelt de commissie voor, om aan het Israël. armbestuur over het dienstjaar 1857 eene subsidie te verleenen van *f* 8000.

Het rapport wordt ter visie gelegd, onder dankbetuiging aan de commissie voor den door haar verrigten arbeid.

De raad gaat alsnu over tot de hernieuwing der vaste commissien. De uitslag der stemmingen is, dat die commissien thans uit de volgende heeren zijn zamengesteld:

Commissie voor de huishoudelijke verordeningen: mr. *J. A. M. Bichon van IJsselmonde*, voorzitter, *J. v. d. Hoop Jzn.*, *H. T. Löhnis*, mr. *G. J. de Bruyn* en mr. *W. S. van Reesema*, leden.

Commissie voor de plaatselijke verordeningen tegen wier overtreding straf is bedreigd: mr. *A. Schadee*, mr. *T. T. Gleichman*, jhr. mr. *F. W. A. Beelaerts van Blokland*, *L. Pincoffs*, *G. Obreen*, leden. De heer Burgemeester is krachtens de gemeentewet voorzitter dier commissie.

Commissie van finantiën: H. van Rijckevorsel, *Joost van Vollenhoven*, *J. H. C. van der Kun* en *L. B. Ledeboer*, leden.

Commissie voor de plaatselijke werken: J. W. L. van Oordt, *P. van der Dussen van Beeftingh*, *F. W. C. Blom*, *C. E. Virulij* en *H. T. van Casteel*, leden.

De heeren Wethouders, die de twee laatste commissien zullen presideren, moeten nog door Burgemeester en Wethouders aangewezen worden.

Deze openbare zitting werd daarna, wegens het vergevorderde uur, gesloten.

Men leest in de *Haarl. Ct.* het volgende:

De mededeeling des konings, in de aanspraak van den troon, dat de onschendbaarheid van al wat tot het gebied van het geweten behoort (eene der voorvaderlijke overleveringen van het Huis van Oranje) H. D. bewogen heeft naar middelen om te zien, ten einde de bezwaren van zeer velen tegen de ontworpen regeling van het volksonderwijs zoo veel mogelijk op te heffen, en van den wensch des konings om aan Nederland schoolinrigtingen te verzekeren, in welke het godsdienstig karakter der natie, sedert eeuwen door het Christendom gevormd en ontwikkeld, wordt geëerbiedigd wordt, in het ontwerp adres der Tweede-Kamer beantwoord, met de aanmerking, dat het wets-ontwerp op het lager onderwijs thans geen verder uitstel gedoogt; dat het gevoelen der kamer over dit gewigtig onderwerp bekend is, en dat het staat uitgedrukt in het verslag der kamer over het vroeger ingediend wets-ontwerp.

Velen vleijen zich, dat de meerderheid der kamer dergelijk antwoord, als lijnregt in strijd met de vervulling der wenschen des konings, niet zal goedkeuren, en op deze heeft het ontwerp een zeer ongunstigen indruk gemaakt, vermits, indien de meerderheid er zich mede mogt vereenigen, dit, volgens het gevoelen van bevoegde beoordeelaars, aanleiding kan geven tot belangrijke verwikkelingen.

Het *Handelsblad* dit berigt vermeldende, laat dit vooraf gaan door de opmerking: dat de *Haarl. Courant* gewoonlijk geene eigene opinie heeft, maar van tijd tot tijd door het ministerie gebezigd wordt, wanneer het den een of anderen *wenk* aan het publiek of aan de kamer heeft te geven. In het bovenvermelde ziet het wederom zoodanigen *wenk*.

Het is ons aangenaam te kunnen mededeelen, dat op de onlangs gehoudene bloemententoonstelling te Dordrecht, de heer J. J. Vroom bloemist op *Flora Nobilissima* te Kralingen, behaald heeft drie zilveren medailles, en wel op twintig sierlijke, bloeijende en niet-bloeijende gewassen; op enkel bloeijende planten en op eene partij geheel nieuwe sierplanten.

In het *Handelsblad* leest het volgende: Wij hebben dezer dagen, mededeelende het per telegraaf ontvangen berigt der graanmarkt van Rotterdam, alle graansoorten als hooger genoteerd, terwijl later bleek, dat dit voor schier alles moest zijn lager. Vroeger was ditzelfde nog eens gebeurd en vele Abonnementen hieven daarover regtmatige klagten aan. Uit onze thans genomene informatien blijkt, dat onze correspondent beide malen behoorlijk had geseind, doch dat zijne dépêche verkeerd door den telegraaf was overgebragt. Over het algemeen is de dienst bij den telegraaf zeer slordig, en wij vestigen daarop ten zeerste de aandacht van wie het aangaat. Eene zoo groote slordigheid maakt het gebruik van den telegraaf zeer gewaagd.

De afdeeling voor Wis- en Natuurkundige Wetenschappen zal eene gewone vergadering houden op Zaturdag den 27sten September e. k., des midddags ten twaalf ure, in het gebouw der Academie (Trippenhuis) te Amsterdam.

Bestuurders van het Haagsche genootschap tot verdediging van de Christelijke godsdienst hebben, in hunne zitting van 16 dezer, aan den heer C. J. Trip, superintendent en oudsten predikant bij de Herv. gemeente te Leer in Oost-Friesland, als schrijver eener Hoogduitsche verhandeling over het verschijnen van Gods Zoon onder het Oude Testament, den uitgeloofden eereprijs toegewezen. (*U. Ct.*)

Te midden der feesten, die ter gelegenheid der tentoonstelling van landbouw en nijverheid te Delft gegeven worden, heeft die stad een regt vreugdevol aanzien. Geen huis waarvan niet de driekleur wappert, allerwege drukte en gewoel, concerten, comedie, vauxhall, vuurwerk, harddraverij, ringrijden en wat niet al. Ook voor de volksfeesten, als: mastklimmen, boegsprietloopen, zakloopen, is in ruimte gezorgd, zoodat een ieder naar zijn smaak kan te regt komen. (*D. Ct.*)

Men meldt uit Brielle 23 September: Nadat de afgetreden burgemeester dezer gemeente, mr. A. M. de Rouville, bij zijn ophanden vertrek, als benoemd procureur des konings op Curaçao, bij eene aan ieder gezin uitgereikte circulaire een hartelijk vaarwel toegeroepen had, werd hem op 10 dezer, bij het nederleggen zijner betrekking, in den gemeenteraad, op eene vereerende wijze in het bijzijn van een talrijk publiek, door de leden van den gemeenteraad, als bewijs van hulde, het onderscheidingsteeken der burgermeesterlijke waardigheid (de zilveren penning en keten), ten aandenken geschonken. Op den avond van dien dag bragten het muzijkkorps der schutterij en de liedertafel serenades aan den afgetredene.

Op 21 dezer werd namens een groot aantal ingezetenen, onder welke alle standen, de armen zoowel als de rijken, vertegenwoordigd werden, aan den heer de Rouville een prachtig zilveren [illegible] étagère met kristallen schaal en bloemvaas, benevens een album en op perkament geschreven opdragt, geschonken. Op het kolossale voetstuk van het zilverstuk prijkt aan den eenen kant het stads wapenschild, aan den anderen eene toepasselijke inscriptie.

Heden werd den afgetreden burgemeester door eene commissie uit de ambtenaren, namens dezen, gelijkerwijs met eene op perkament geschreven opdragt een rijke zilveren tafelschel, mede van het stads wapen en toepasselijke inscriptie voorzien, uitgereikt. (*H.*)

Bij beschikking van den 20sten dezer is aan de Culenborgsche Stoomboot-reederij, tot wederopzegging, vergund hare stoomboot *Stad Culenborg*, zooveel tijd, gelegenheid en hare dienst tusschen Culenborg en Rotterdam (concessie van 19 Julij 1851, No. 100) het veroorloven, tevens te mogen gebruiken tot het slepen van schepen op den Rhijn, het Pannerdensche kanaal, den Neder-Rhijn, de Lek en de Maas, van Lobith tot Rotterdam en omgekeerd.

Gister zijn aan de hoogeschool te Utrecht bevorderd tot doctoren in de vroedkunde de heeren B. J. Holster, med. docter te 's Bosch, en J. E. Callenfels, med. docter te Goes, beiden na verdediging van Theses.

Men verneemt, dat de heer van Delden, directeur der Deventer stoomboot-maatschappij te Deventer, aan het gemeente-bestuur van Arnhem de vraag heeft voorgelegd, op welken grond door hetzelve wordt afgeweken van de bepalingen, vervat in artt. 238 en 291 der gemeentewet, vermits voor de doorvaart der schipbrug bij die stad geld van de maatschappij wordt gevorderd en de verordening, waarbij de heffing van dat geld is geregeld (bij de wet met belasting gelijk gesteld), niet binnen den voorgeschreven termijn herzien is. Met belangstelling ziet men de beantwoording dier vraag te gemoet. Naar men zegt, zouden in de gemeente Arnhem nog wel meer dergelijke vragen kunnen gedaan worden, daar het bestuur dier gemeente nog steeds voortgaat met verordeningen toe te passen, die volstrekt geene kracht meer hebben, ja, die zelfs openlijk in strijd zijn met onze constitutionnele wetgeving. (*H.*)

Men verneemt uit de Belgische dagbladen, dat eene schilderij van den heer Martin Kuytenbrouwer, dat op de tentoonstelling te Gend veel lof heeft ingeoogst, door het Belgische gouvernement voor het rijks museum is aangekocht.

Te Haren was een man op den molen; bij vergissing begaf hij zich uit eene verkeerde deur naar buiten op de zwikstelling, en werd bij den vrij sterken wind door de molenwieken zoodanig getroffen, dat hij over de zwikstelling geworpen werd en een eindweegs verder dood en verminkt ter aarde kwam. (*H.*)

Eergisteren is eene nabij het dorp Nistelrode woonachtige boeren-dienstmeid in hechtenis genomen, ter zake van het verduisteren van het kind, waarvan zij voor eenige weken heimelijk is bevallen. Het feit beleden hebbende, is het lijkje op last der justitie opgegraven. De ongelukkige houdt vol, dat het kindje dood ter wereld is gekomen.

Bij den minister van financien is ontvangen een coupon groot *f* 1.23 1/2, door een onbekende onder het postmerk 's Gravenhage van den 21sten dezer, ten behoeve van 's rijks schatkist ingezonden.

Door den minister van binnenlandsche zaken zijn bij de dienst van den rijks-telegraaf benoemd: 1°. tot telegrafisten der tweede kl., de telegrafisten der derde klasse: Petrus Cornelis Jacobus Meijs, Hendrik Christiaan Boogaard, Willem Gauw Jsz., Nicolaas Kraaij Taylor, Willem Vruggink, Bartholdus Meilink en Gerrit Willem ten Brummeler; 2°. tot telegrafisten der derde klasse, de leerlingen: Joannes Fredericus Moet, Jakob Anthonie Schotel, Willem Carel Pieter van der Burgh, Willem Johannes Stokmans, Derk Alexander Kets, Adam Broeders, Joannes Michael Josephus Gram, François Joseph Huijsmans, Abraham Johannes Overtveld, Hendrik Spiess, Jan Bernard Alberts en Jan Kooreman.

Z. M. heeft eervol ontslag verleend aan den commies bij het dep. van oorlog *J. C. van den Broek* en aan den adj.-comm. *H. van der Hoek*, met aanspraak op pensioen; aan den commies *J. N. Correch* en aan den 2den klerk *J. W. Franken*, beiden van genoemd departement, onder toekenning van wachtgeld; en benoemd den adj.-onderofficier, schrijver 1ste kl. bij het dep. van oorlog, *W. H. Genger*, tot burgerlijk ambtenaar met rang van adj.-comm.; en verleend aan de adjunct-comm. bij meergemeld dep. *K. J. A. Gaillard*, *N. Bosboom* en *A. Bayly* den rang van comm., en aan de 1ste klerken *H. Bronner* en *D. E. van den Ouweelen* den rang van adj.-commies.

Z. M. heeft benoemd tot zijn commissaris in de prov. Noordbrabant, jhr. mr. *P. J. Bosch van Drakestein*, regter in de arr. regtbank te Amersfoort; en tot notaris te Dinxperlo *J. M. E. Mispelblom Beijer*, cand. te Herwijnen.

Z. M. heeft aan *H. F. Koppen* op verzoek eervol ontslag verleend als burgem. van Leerdam, en als zoodanig benoemd mr. *E. C. van Baerle.*

Z. M. heeft de luits.-ter-zee 1ste kl. *R. H. Tideman* en de [illegible] van adm. 2de kl. *P. H. J. van Es*, uit 's rijks zeedienst ontslagen.

* **'s Gravenhage**, 25 September. Z. M. de koning heeft in een bijzonder gehoor ontvangen den minister van justitie, den heer van der Brugghen, welke conferentie een geruimen tijd heeft geduurd.

— Z. K. H. de prins van Oranje, vergezeld van H. D. gouverneur, den kolonel jonkh. Casembroot, is uit de residentie naar Stuttgardt vertrokken, waar H. M. de koningin zich thans bevindt, ten einde daar tegenwoordig te zijn bij den verjaardag van Z. M. den koning van Wurtemberg, die den 26sten dezer invalt.

— De groote militaire manoeuvres, die tegen heden in de vlakte van Waalsdorp bepaald waren, hebben uithoofde van het ongunstig weder, geen voortgang gehad. Zoo het weder dit toelaat, zullen morgen de laatste manoeuvres plaats hebben. Men is alsdan voornemens een aanval tegen het dorp Wassenaar uit te voeren. Het bataillon jagers te Leyden in garnizoen, zal het dorp bezetten. De aanval zal van verschillende zijden geschieden.

* **Amsterdam**, 25 September. Gisteren avond heeft de gemeenteraad de beraadslagingen voortgezet over de concept-verordening op het brandwezen, waarmede men thans tot op art. 50 is genaderd. Ten 9 ure is de vergadering overgegaan in comité-generaal, tot behandeling van art. 43 der concept-verordening en verschillende bezwaarschriften tegen de equivalent-belasting.

— In de gisteren avond gehouden vergadering van de leden der Vereeniging tot bevordering van Beeldende Kunsten, zijn tot leden der commissie voor den aankoop van kunstwerken benoemd, de heeren C. W. M. Klijn, J. W. Kerkhoven, P. L. Dubourcq, Ch. Rochussen en K. Karsen. De heer Rochussen niet tegenwoordig zijnde, is tot plaatsvervanger benoemd de heer J. Vetten.

De overige leden hebben hunne benoeming aangenomen.

— Gisteren avond is een poney voor een wagentje gespannen, op het Damrak tegen een boom gereden, aan het hollen geraakt en bij de Nieuwe Brug in het water geloopen met het rijtuig. Daarvan losgemaakt is het dier het IJ ingezwommen en aan den Nieuwe [illegible] levend uit het water gehaald. Persoonlijke ongelukken hebben daarbij niet plaats gehad.

*Schiedam, 25 September. Heden middag, ruim ten 2 ure, is van de molen de *Hoop*, staande voor de plantagie alhier, de [illegible] met de roeden en het groote rad onder een hevig geraas naar beneden gestort, een groot gedeelte der balie medeverbrijzelende. Het mag als een wonder aangemerkt worden, dat noch zijn voorbijgangers, noch aan de nabij staande woningen eenig letsel te weeg gebragt is.

*Nieuwe Diep, 24 September. Heden morgen is in deze haven opgevischt het lijk van eenen matroos van een der hier liggende oorlogschepen, die voor eenige dagen van zijn post in zee is gevallen.

*Wormerveer, 24 September. Heden waren aan de markt alhier aangevoerd 51 stapels kaas. De prijzen waren *f* 30 1/2 voor kleine en *f* 30 1/4 voor middelbare, per 50 Ned. ℔.

Gisteren te Purmerend: voor kleine *f* 31 1/2 en voor middelbare *f* [illegible] per 50 Ned. ℔.

*Waspik, 24 September. Gisteren nacht is alhier de R. K. kerk voor eene aanzienlijke waarde bestolen. De dader of daders zijn, met behulp van een ladder, die zij bij mejufvrouw v. d. Meer buiten vonden staan, door het raam in de kerk geklommen en hebben bij het altaar de offerkist der kerk en die van O. L. V. opengebroken en geheel van hare waarde beroofd. Tot nog toe is het der politie niet gelukt de daders in handen te krijgen; doch de omstandigheid, dat aan de gordijn van het raam, waar zij ingeklommen zijn, bloed bespeurd is, doet op eene spoedige ontdekking hopen.

*[illegible] Gisteren avond is hier bij een hevig onweder, op de Vrouwkinderdijk, de bliksem in den schoorsteen van de woning van van Kemmenen geslagen. Men is er echter in geslaagd den daardoor veroorzaakten brand, met eene groote hoeveelheid karnemelk te blusschen. De man heeft tevens eene wonde aan den schouder bekomen.

*Oosterhout, 24 September. Gisteren in den namiddag heeft alhier een vrij hevig onweder gewoed; eene koe werd in de weide door den bliksem gedood.

BURGERL. STAND van 25 September.

OVERLEDEN: C. Kruidenier, D. 2 d. — M. Rex, vrouw van D. Dekkerman, 72 j. — M. Huijzer, D. 9 m. — E. M. Breur, vrouw van J. Juu, 51 j. — M. A. de Haas, D. 5 j. — J. L. Gorter, man van C. Dekker, 54 j. — D. Kiens, vrouw van F. van Heijnen, 64 j. — C. N. H. Storm, D. 9 m.

BEVALLEN: J. Broeckmans, geb. Franssen, levenl. Z. — P. Baaten, geb. Lierzen, D. — A. Dienske, geb. Slis, D. — A. Drescher, geb. Pas, Z. — S. M. H. Kramer, geb. Matveld, D. — C. C. van Kruikelbergen, geb. Grasses, D. — A. G. Bartoo, geb. Haksteen, D. — C. Voogt, geb. Otterspoor, Z. — D. Tupker, geb. van Dam, D. — N. Oosterwijk, geb. van Lenningh, D. — S. Gardenier, geb. van Leenhoff, Z.

[illegible] STAATS-LOTERIJ.

Trekking [illegible] September. — 5de Klasse, 4de Lijst.

GETROKKEN NOMMERS
(naar de officieele Lijst).

Prijs van *f* 5000: No. 16817.
" " " 1000: " 6441 15080 15973.
" " " 200: " 3650.
" " " 100: " 1684 7067 7736 9014 12259 13028 13842 14614 17904.

Prijs van *f* 70:

[illegible] 4356 6978 8102 10775 12435 14220 15505 18050
261 1931 4574 7124 8696 11003 12527 14229 15565 18105
279 2045 4683 7145 8713 11031 12784 14263 15656 18605
444 2304 4836 7291 8804 11075 12941 14275 15727 18682
540 [illegible] 4870 7503 8841 11127 12953 14348 15847 18727
666 [illegible] 4926 7583 8994 11217 [illegible] 14442 16331 18767
710 2601 4936 7585 9018 11232 13267 14650 16348 18821
[illegible] 2601 5084 7653 9280 11360 13319 14776 16458 18969
768 2701 5141 7663 9334 11408 13449 14808 16668 18997
807 3015 5199 7731 9420 11443 13498 15119 16832 19000
1026 3019 5263 7734 9439 11787 13590 15123 16875 19169
1106 3370 5923 7738 9528 11832 13702 15232 16899 19432
1166 3483 6435 7767 9582 11840 13743 15328 17140 19453
1186 3482 6643 7769 9586 11861 13763 15334 17267 19610
1203 4048 6655 7877 10159 11964 13817 15440 17561 19668
1282 4130 6743 7937 10186 12001 13878 15472 17594 19804
1821 4163 6758 7939 10225 12019 13917 15477 17734 19807
1898 4290 6903 8005 10301 12120 13962 15500 17990 19844
6967 8100 10655 12154 14027

Aanbestedingen.

— Op 30 September e. k., des middags ten 12 ure, door den Dijkstoel van het Polderdistrict Bommelerwaard boven den Meidijk, in [illegible] der Stad Zalt-Boemel: [illegible] van Krib-, Pak- en verdere Waterwerken van het district [illegible] aan de Rivieren de Waal en de Maas, en de Leverantie van [illegible] Geldersch Rijshout voor Noodhout, in de verschillende Dorpspolders, binnen gezegd Polderdistrict.

Handelsberigten.

Rotterdam, 25 September.

AFLOOP der Specerijen-Veiling, heden alhier gehouden.

NOTENMUSCAAT. 1154 vaten.

Ligg. te *Rotterdam*,	*Amsterdam*.	Prijzen.		
No. 1. 274 vaten,	288 vaten,	147- — cents,	562	vaten verkocht.
" 2. 202 "	100 "	126- — "	302	" "
" 3. 50 "	135 "	97- — "	185	" "
" 4. 14 "	91 "	82- — "	105	" "
540 vaten,	614 vaten.			

FOELIE. 280 vaten.

C.	60 vaten,	137- — "	60	" "
D.	173 "	135- — "	173	" "
E.	41 "	131-132 "	41	" "
Gruis	4 "	123-124 "	4	" "
Stof	2 "	116- — "	2	" "
	280 vaten.			

NAGELEN. 996 vaten.

No. 2. 22 vaten,	689 vaten,	33- — "	711	" "
" 3. 262 "	23 "	32- — "	285	" "
284 vaten,	712 vaten.			

JAVA KANEEL. 1015 fard.

No. 2. — fard.,	13 fard.,	82- — "	13	fard. "
" 3. 509 "	252 "	72- 77 "	761	" "
" 4. 212 "	23 "	65- 68 "	235	" "
Gruis — "	6 "	67- — "	6	" "
721 fard.,	294 fard.			

CEYLON KANEEL. 170 fard.

No. 1.	13 fard.,	150-151 "	13	" "
" 2.	78 "	103-106 "	78	" "
" 3.	62 "	81- 83 "	62	" "
" 4.	17 "	65- — "	17	" "
	170 fard.			

PEPER. 9878 balen.

Liggende te *Rotterdam*. Kav.	*Witte*.	dooreen	Cents.	Liggende te *Amsterdam*. Kav.	*Zwarte*.	dooreen	Cents.
1- 7.	195 b. ca. 60 ... ℔		39½-41	1....	61 b. ca. 48 ℔		28-28½
	Zwarte. dooreen			2....	71 " " 49 "		
8- 9.	72 b. ca. 49-50 ℔		26½-29	3-5..	293 " " 51 "		
10....	67 " " 47-48 "			6....	127 " " 51 "		
11....	20 " " 48.. "			7-29.	2301 " " 42 "		
12-13.	120 " " 47-48 "			30-31.	220 " " 50 "		
14-15.	154 " " 47-48 "			32-33.	231 " " 49 "		
16-21.	566 " " 47-48 "			34-35.	161 " " 39 "		
22....	19 " " 47-48 "			36....	42 " " 48 "		
23-58.	3850 " " 39-40 "			37....	100 " " 48 "		
59-61.	344 " " 40-41 "				*Witte*. dooreen		
62-64.	318 " " 47-48 "			38-46.	225 b. ca. 61 ℔		38-40½
65....	19 " " 47-48 "			47-53.	175 " " 61 "		
				54-56.	71 " " 61 "		
				57-59.	56 " " 61 "		

Alles Verkocht.

34 kisten NOTENZEEP.......... 1ste soort 107 c. per ½ kil.
8 " " .... 2de " 105 " " ½ "
72 fless. KANEELOLIE.......... *f* 5¼ " N. ons.

Alles Verkocht.

Granen. *Tarwe:* 155/2 ℔ jarige witbonte Poolsche *f* 320. *Boekweit* op 142/2 ℔ Rhijn *f* 270.

*Schiedam, 25 September.

Granen. *Rogge* verkocht 146/2 ℔ Archangel *f* 266 k., *f* 268 6/w.; 140/2 ℔ dito *f* 246 k., *f* 248 6/w. van den zolder; 145/2 ℔ dito *f* 265 1/m.; 141/2 ℔ dito *f* 252 3/m. *Gerst:* 131/2 ℔ Petersburg *f* 295 6/w.

Moutwijn, per Ned. Vat zonder fust *f* 24.50, vond. de belasting
Jenever, " " " " " " 30.—, " " "
Amst. Proef, " " " " " " 31.25, " " "

*Delft, 25 September.

Heden zijn de prijzen der **Boter** alhier geweest: Eerste kwaliteit *f* 59 à 60, Tweede kwaliteit *f* 56 à 58; derde kwaliteit *f* 52 à 54.

Amsterdam, 25 September.

Uit de eerste hand zijn 50 vn. *Maryland* **Tabak**, ex *Johanna Wilhelmina*, verkocht. Heden zijn alhier van boord verkocht 32 legg. **Arak**, aangevoerd per *Davo*, van *Batavia*.

Granen. Heden verkocht van *Tarwe:* 127 ℔ j. Geld. *f* 450; 126 ℔ Lubecker *f* 445. Van *Rogge;* 118, 120 ℔ Archangel *f* 254, 260 bij partij.

Londen, 24 September.

Koffij. *Native Ceylon* kalm op 52/6 à 53/- voor goed ordinair. Van *Plantation* zijn ca. 30 vn. verkocht tot ten volle de vorige prijzen. **Suiker.** B. P. soorten kalm; tot onveranderde prijzen zijn 553 vn. omgezet. In veiling werden 3599 kn. *Havana* geheel opgehouden tot 44/6 à 45/6 (regten 13/9) voor No. 9/10 en 46/- à 47/6 voor No. 11/12. — 246 v., 166 k. *Cuba* vonden gedeeltelijk koopers tot 47/6 à 49/- (regten 15/-) voor middel à mooi blond en 54/- (regten 17/6) voor wit. Van *Porto Rico* zijn 422 v., 367 vjs. verkocht tot matiger prijzen; ordinair à mooi blond 45/- à 47/6 (regten 15/-). 3880 zakk. *Pernambucq* werden opgehouden tot 41/- à 43/6 voor ordinair donker à goed zwak bruin. *Geraffineerd* met weinig omgang. **Rijst.** Zeilende ladingen zijn goed gevraagd. In loco werden 6000 bn. verkocht tot 10/3 à 12/- voor *Bengaal* en 10/- voor *Madras*. Ca. 3000 b. diverse ordinaire soorten vonden nemers tot ten volle de vorige prijzen. *Witte* **Peper** kalm; in veiling werden 214 bn. *Singapore* gedeeltelijk verkocht tot 7 d. voor middel. *Zanzibar* **Nagelen** ferm; 140 bn. bedongen 4 3/4 à 4 7/8 d. Van **Katoen** zijn slechts 50 bn. omgezet. **Salpeter** ferm; 300 bn. *Bengaal* zijn verkocht tot 33/- met 5 1/4 % rafactie. **Tin** zonder kooplust. **Verfhout.** *Sapanhout* is weder 20/- hooger; 30 ton *Bimas* bedongen £ 16.10 à £ 20.15 naar kwaliteit. In veiling zijn 400 ton *Jamaica Campêche* opgehouden tot £ 5.5. **Lijnolie** in loco ferm op 41/6. **Raapolie** schaarsch en vooruitgaande; mooije bleeke 56/-, bruine 52/6 à 53/-. **Talk** levendiger; St. Petersburger gele *Kaarsen*- in loco 52/- à 52/3.

Graanmarkt. Eng. *Tarwe* met matigen aftrek tot de prijzen van jl. Maandag voor al de drooge soorten. De vraag naar vreemde was meerendeels beperkt tot de betere Russische soorten, die van de markt genomen werden tot ten volle de vorige prijzen. *Gerst* voor de brouwerij was een weinig meer gevraagd en de prijzen handhaafden zich goed. In *Haver* is veel omgegaan en voor al de goede soorten werden de vorige prijzen bedongen; in eenige gevallen werd zelfs een avans betaald. De aanvoeren van 22 tot en met 23 dezer bedragen: 1390 qrs. inlandsche en 6760 qrs. vreemde *Tarwe*, 160 qrs. inlandsche en 2880 qrs. vreemde *Gerst*, 940 qrs. inlandsche en 4970 qrs. vreemde *Haver*.

Liverpool, 24 September.

Katoen levendig gevraagd en ferm; gisteren zijn 10,000 bn. omgezet, waarvan 5000 bn. voor speculatie en uitvoer, terwijl heden 12000 bn. koopers hebben gevonden. **Suiker** ferm. Van **Rijst** zijn afgedaan 680 bn. *Bengaal* tot 10/- en 1100 b. *Necransie* tot 10/3. De gisteren op levering verkochte kwantiteit bedraagt 1200 ton, en niet 12000 ton, zoo als abusivelijk is gemeld.

Antwerpen, 25 September.

Koffij. Heden zijn 264 bn. *St. Domingo triage* verkocht. Van **Suiker** zijn afgedaan c. 200 kn. *Havana* No. 10 1/2 tot *f* 19 3/4 en 68 k. *Bahia*. **Rijst** blijft gesouteneerd; ca. 400 bn. gepelde *Larong* zijn omgezet tot *f* 7 1/2. **Honig.** Men vernemt den verkoop van 68 tierc. *Havana* tot *f* 21 3/4 entr. **Katoen** gesouteneerd; heden zijn 205 bn. afgedaan, *middling Louisiana* geldt 36 à 36 1/2 c. **Granen** zeer kalm. *Tarwe* flaauw en meer aangeboden. *Rogge* en *Gerst* gesouteneerd.

Havre, 23 September.

Katoen. De markt is gisteren vrij geanimeerd gebleven en de totale verkoopen hebben 2750 bn. bedragen. De vraag bleef heden levendig, doch de omgang werdt belemmerd door de hooge vorderingen der houders; zoodat tot drie uren slechts 1427 bn. zijn verkocht. De prijzen zijn 50 ctmes à fr. 1 hooger dan gisteren. Van **Koffij** zijn 500 bn. *Brazil* verkocht tot fr. 61.50 entr. **Rijst.** Heden zijn 7000 bn. *Aracan* afgedaan tot fr. 12.50.

Hamburg, 23 September.

Koffij. Sedert Zaturdag is de markt zeer kalm geweest, daar de houders niet onder de vorige prijzen willen afgeven. Van *Brazil* werden 2000 bn. verkocht. Van andere soorten is bijna niets meer in de eerste hand aanwezig; kleine partijtjes in de tweede hand bedongen ten volle de vorige prijzen. **Raapolie** stil; per October 31 1/8 à 31 1/4 m., Mei 29 3/8 m. **Granen** onveranderd vast. *Tarwe* in loco prijshoudend. *Rogge* vast. Saal *Gerst* gevraagd.

Rio-Janeiro, 19 Augustus.

Koffij. Sedert ons laatste berigt heeft de markt geene verandering ondergaan; slechts 1500 bn. werden verkocht ter completering van ladingen. De toevoeren uit het binnenland blijven matig en de voorraad bedraagt niet meer dan 60,000 bn. *Koers* op Londen 27 à 27 1/4 d.

Pernambuco, 27 Augustus.

Suiker. Eenige zakken nieuwe Suiker van zeer inferieure kwaliteit zijn aan de markt gekomen en hebben koopers gevonden tot 2$600 à 2$700, niettegenstaande de ongunstige berigten van Europa. *Wisselkoers* onveranderd.

Fondsen en Beurstijdingen.

Beurs van Amsterdam.

DONDERDAG, 25 SEPTEMBER.

			Laagste koers.	Hoogste koers.	Gebleven koers.	Laatste prijzen van gisteren.
Ned. Werk. Schuld	2 1/2	%	61 1/2	61 7/8	61 3/4	61 7/8
dito dito	3	"	73	73 3/16		73 3/8
dito dito	4	"	93	93 1/4	93	93 3/8
Belgie bij Roths....	2 1/2	"	50 1/4			50 7/16
Spanje, onb. stukken	1 1/4	"	23 3/4	23 7/8		23 7/8
dito Binnenl. à 6 m.	3	"	38 1/4	38 5/16	38 5/16	38 5/16
Portugal te Londen..	3	"	43 1/8	43 1/2	43 5/16	43 5/8
Rus. Hope 1798/1816	5	"	101 1/2			101 1/2
dito dito 1828/1829	5	"	101	101 1/4		101 1/4
Cert. bij dito 1831/33	5	"	89 5/8			
dito	4 1/2	"	91 1/2			
dito bij Hope......	4	"	81 7/8			82 3/8
dito bij Stieglitz...	4	"	81 1/2			82
Cert. van Assign...	6	"	62			
Poolsche Certif......	4	"	77			
Oostenr. Metallieken	5	%	72 1/4	72 1/2	72 3/8	72 7/8
dito nationale.....	5	"	74	74 5/8	74 1/4	74 11/16
dito 1847........	2 1/2	"	37 3/8	37 3/4	37 1/2	37 7/8
dito 1851/1852......	2 1/2	"	37 3/8	37 3/4	37 1/2	37 7/8
dito nieuwe......	5	"	81 5/8	81 7/8	81 11/16	82
dito dito 1854...	5	"	81 5/8	81 7/8	81 11/16	82

Spaans. Cred. *f* 68, 67, Aand. Beijersche Spoorw. *f* 33, *f* 32 3/4, Aand. Paleis Volksvlijt 95, 97, Oostenr. Bankact. *f* 1215, Braz. 4½ % 92 1/2, Mex. 20 7/8, 15/16, 7/8, dito Onb. 20 7/8, 15/16, 7/8, Gren. 20 1/4, 5/8, 9/16, dito Onb. 20 1/4, 5/8, 9/16, dito Uitg. 6 15/16, 7, Ecuad. 14 3/8, dito Onb. 14, Ven. 29 1/4, 1/2, 1/4, dito Onb. 29 1/4, 1/2, 1/4, dito Uitg. 12 7/8, 5 % Rusl. bij Stiegl. 6de serie 92 1/8, 3/4, 1/4, Philad. L.-N. 86 1/2, Handelm. kont. 129 1/2.

Koers van het Geld ter beurze van heden: beleening 4½, prolongatie 5, disconto 4 1/2 %.

Bij tamelijk veel handel in Integr. en 4 %, waren binnenl. fondsen wederom flaauw gestemd.

In vreemde was de stemming almede op nieuw ongunstig. In Russische, Oostenrijksche en Grenada's was de handel levendig. Voor Venez. waren echter hoogere koersen te bedingen.

Op het einde der beurs blijft de markt iets vaster.

Laatste prijzen ten 5 ure: Integr. 61 3/4, Spanje 1 1/4 % 23 3/4, dito Binn. 3 % 38 5/16, Met. 5 % 72 3/8.

Beurs van Rotterdam.

DONDERDAG, 25 SEPTEMBER.			Laagste koers.	Hoogste koers.	Gebleven koers.
Nederlandsche werk. schuld.	2 1/2	%	61 5/8		
dito	3	"	73 1/2		
dito	4	"	93 1/8		
Spanje 3 % thans....	1 1/4	"	23 13/16	23 15/16	23 13/16
Rusl. bet. Am. 6de Lg. 1855...	5	"	93	93 1/8	93
Oostenr. Metall. 1847/1852...	2 1/2	"	37 3/4	38	37 3/4
dito dito 1816/1847	5	"	72 3/4	72 7/8	72 3/4
dito bet. te Amst. 1849/54...	5	"	82		
dito Nationale 1854	5	"	74 5/8		
Grenada 6 % Werk. Onb. nu	3	"	20 3/4		

Binnenlandsche fondsen iets minder.

Van Vreemde bepaalde de handel zich bijna uitsluitend tot Oostenrijksche fondsen, welke wederom lager sluiten. Spaansche weder beneden de prijzen van gisteren verkrijgbaar. Russische onveranderd.

Beurs van Antwerpen, 25 September.

Belgie 2 1/2 % 54 1/8 P., dito 4 1/2 % 96 P., dito 1852 5 % 99 1/2 P., Metall. 5 % 77 à 76 1/4, Bad. Oblig. v. 35 fl. 100 1/2 G., Spanje 1 1/4 % 23 11/16 à 5/8, dito Binnenl. 3 % 38 5/8 P., Aand. Spoorw. Antw. n. Rott. 190 P., dito Sambre et Meuse 310 P.

Beurs van Londen, 24 September.

Consols contant 93 3/4 à 7/8, dito op 8 Oct. 93 7/8 à 94, Braz. 4 % 102, Gren. Uitg. 2 1/4 % 7, 1/4, Mex. 3 % op 29 Sept. 22 3/8, 5/8, Peru 4 1/2 % op 29 Sept. 79 3/8, 1/2, dito 3 % 57 1/2, dito op 29 Sept. 58, Portug. 4 % 49 1/2, dito 3 % 44 7/8, Russ. 5 % 107 1/2, 108, dito 4 1/2 % 97, Sard. 5 % op 29 Sept. 91, Spanje 3 % 43, dito 1 1/4 % 24 1/4, 3/8, Turk. 6 % op 29 Sept. 101 3/4 à 102, dito 4 % op 29 Sept. 102 1/4, Holl. 2 1/2 % 64 1/2 à 65 1/2, dito Cert. 4 % 98 à 99.

Rijnspoorw. groot £ 20, (gestort £ 12) 13 7/8 à 14 1/8.
Rotterdam en Antwerpen groot £ 10, ten volle gefourn. £ 7 1/2 à 3/4.
Namen en Luik groot £ 20, ten volle gefourn. met intr. £ 8 1/2 à 9.
Sambre & Meuse ten volle gefourneerd, £ 11 3/4 à 12 1/4.

Er is naauwelijks eenige verandering in Consols, doch de rigting is dalende.

Volgens de T i m e s zoude er met de eerste gelegenheid £ 1,250,000 aan zilver naar Indie en China gezonden worden. Deze zoo buitengewoon groote verscheping heeft de assurantie premie op 4 1/2 % gebragt. De prijs van 't zilver was echter niet hooger en is de markt voorzien.

Van buitenl. fondsen zijn Peruanen zeer flaauw. Grenada Uitg. 1/8 % minder. Spaansche iets vaster en 1 1/4 % kunnen 1/8 hooger gerekend worden.

Beurs van Frankfort, 23 September.

Metall. 5 %	76 1/2 P.	Hess. 40th. L.	40 P.	Holl. 4 %..	—
dito 4 1/2 "	66	Darm. L. f 150	117 1/4	Sp. 3 % Binn.	38 3/4 P.
dito 2 1/2 "	—	dito v. fl. 25	34 1/4	dito 1¼ % gec.	23 3/4
Weenerb...	1236	Nass. L. f 1.25	33 1/2	Pls. A. fl. 500	85
A. L. fl. 500	249 P.	Sard. Bethm.	44 1/2	Rusl. St. 4 %	—
dito fl. 250	118	Bad. L. fl. 50	83 1/2	Na de beurs:	—
dito nieuwe	100 1/4 P.	dito v. fl. 35	48	Met. 2 1/2 %	—
Pr. S. 3 1/2 %	84 1/2	Holl. 2 1/2 %	—	Sp. 3 % Binn.	38 3/4

Ten gevolge van voortgezette verkoopen hebben Oostenr. krediet-aktien op nieuw eene zeer aanzienlijke daling ondergaan. In meer of mindere mate was dit ook met de overige Oostenr. en Spaansche fondsen het geval. Daarentegen waren Weener Bank-aktien weder tot hoogere koersen gezocht. Laatbeurs was ook voor krediet-akt'en de stemming weder iets beter.

Wisselkoers.

ROTTERDAM, 23 September.

2 maanden			K.
Londen	11.57 1/2		11.70 p
Hamb..	35		35 9/16

ROTTERDAM, 25 September.

2 maanden			K.
Londen	—		—
Parijs..	54 7/8		55 3/8
d°. 3/m.	—		
Bord...	—		55 1/8
Hamb..	—		—
6 weken.			
Fr. a/M	99		—

ANTWERPEN, 25 Sept.

Amst..	1 av. G.	
3 m.	1/4 v.	

PARIJS, 24 September.

zigt.	90 dagen.
Amst. 215 ¼ G.	213 ¼ G.

LONDEN, 23 September.

3 maanden.	K.
Amst. 11.16¾ à 17¼.	11.13¾ à 14¼.
Rott. 11.17 à ¼.	

AMSTERDAM, 25 September.

2 maanden			K.	
Londen	fl. 57½	p	11.67½	p
Parijs..	54 13/16	g	55 5/16	p
Bord...	54 1/2	g	—	
Genua.	45 1/4	g	—	
Livorn.	39 3/8	g	—	
Napels.	86	g	—	
Petersb	181 1/2	g	—	
Hamb.	35	g	35 7/16	g
3 maanden			K.	
Madrid.	240	g	—	
Cadix.	240	g	—	
Sevilla	239	g	—	
Bilbao.	239	g	—	
Lissab.	40 1/2	g	—	
Porto.	40 1/2	g	—	
6 weken.			K.	
Weenen	33	p	—	
Augsb..	35 1/2	g	—	
Fr. a/M	98 3/4	g	—	

FRANKFORT, 23 September.

Amsterdam	99 3/4
Weenen...	114 7/8

Prijzen der Coupons.

Metall. *f* 27.85, dito Nationale *f* —.—. — Dividend in £, *f* 11.55. — Eng.-Russen *f* 11.80. — Fransche *f* —.—. — Belgie *f* —.—. — Pruissische *f* 34 3/8. — Hamburg. Russen *f* 36½. — Russen in Z. R. *f* 36½. — Pap. R. *f* —. — Poolsche in Fl. 27 1/2. Nap. *f* —. — Spaansche *f* —. — Fransch Spaans. *f* —.

Zeetijdingen.

Brouwershaven. (W.) *Aangekomen.*
25 Sept. *Electra*, Wegman, [illegible]
Alblasserwaard, von Lindern, Batavia
Stad Dordrecht (s), dito

Hellevoetsluis. (ZW.) *Aangekomen.* Londen
25 Sept. *Maracaibo*, Gijsberts, Aux-Cayes
Belina, Jager, Londen
Moselle (s), dito
Omea (s), dito

Vertrokken.
Prins van Oranje (st.), Duinkerken

Brielle. (W.) *Aangekomen.*
25 Sept. *City of Boulogne* (s), Londen
Ocean Queen (st.), Hull

Maassluis. (W.-WNW.)
25 Sept. Niets gepasseerd.

Texel. (Z.) *Aangekomen.*
[illegible] Londen
Vertrokken.
25. [illegible] Londen

Vlie. [illegible]
23 Sept. [illegible] Seaham
de Zeven Sterren, Ruhaak, Sunderland
Jan Hero, Naatje, Pernau
[illegible] Libau
[illegible] Dantzig
[illegible] dito
[illegible] Bergen
[illegible] Noorwegen
David Frijs, [illegible] dito
Grev. Wedel Jarlsberg, [illegible] dito
Grimstad, Möller, dito
Janus, Fijen, dito

Vlissingen. *Aangekomen.* dito
23 Sept. *Charlotte*, [illegible]
V. [illegible], Taganrog
25. *Télégraphe*, Gress, Duinkerken
[illegible] *Hanover*, Mitchell, Londen
[illegible] *N. D. du Scapulaire*, Ardisan, dito
Vertrokken. Taganrog
22. *Fortuna*, Watterson, Newcastle
Studsbende, Jonassen, Sunderland
Baltic, Borck, dito
Stern, Losekamp, Engeland
Rebis, Nieberding, St. Petersburg
Reinhard, Bolwin, Riga
[illegible] *Catharina*, Reincke, Rostock
Fortuna, Evers, Kopenhagen

Télémaque, van den Kerkhove, Bergen
Eliza, Olsen, Noorwegen
Florentine, Holm, Hamburg
Johann, Beckmann, Aventuur
Landdrost Dütschen, Lindeboom, dito
Auguste, Hassel, dito
Concordia, Scholte, dito
24. *Agnes*, Vermeer, dito
Fredr. Franz, Dade, Engeland

Zeilklaar.

Hellevoetsluis 25 September.
Levant, Day, Hâvre de Grace
Seine, Wittenberg, dito
Maas, van Knapen, Bristol
Maria Elizabeth, Goudswaard, Bergen

Rivierberigt.

Rotterdam 26 Sept. Hoog water, 1ste getijde 2 ure 3 m., 2de getijde 2 ure [illegible] m.
Keulen 24 Sept. Rijnh. 7 v. 10 d. [illegible]

Vreemde Havens.

Rio-Janeiro. *Vertrokken.*
13 Aug. *Koningin der Nederlanden*, de Jong, (v. Callao) 't Kanaal
(na geëindigde reparatie.)
15. *Graaf van Limburg Stirum*, Klein, dito

St. Servant. *Aangekomen.*
15 Sept. *Active*, Frankena, Riga

Bilbao. *Aangekomen.*
16 Sept. *N. S. del Pilar*, Gastanaga, Rott.

Lissabon. *Aangekomen.*
16 Sept. *Amstel*, Weitinga, Amsterdam
Jacoba Johanna, Gravendaal (?), Shields
17. *Marinus en Geertruida*, Oomkens, Newc.
Anna, Rosenberg, Cardiff
18. *Clasina Ardina*, Wirtjes, dito

Gibraltar. *Aangekomen.*
16 Sept. *Francesca*, van der Wijk, Triest

Venetie. *In lading.*
11 Sept. *Helena Brons*, v. Emmen Jr., Rott.
Adalaide, de Haan, Antwerpen of Rotterd.

Londen. *Zeilklaar.*
24 Sept. *Eendragt*, Douwes, Rotterdam
In Lading.
Broedertrouw, Pot, Beyruth en Alexandr.

Ramsgate. *Aangekomen.*
23 Sept. *Eensgezindheid*, de Boer, Harlingen (n. Livorno)

Sophia, Rose, Pentewan (n. Dordt)

Deal. 24 Sept. wind WZW.

Plymouth. *Aangekomen.*
23 Sept. *Libra*, van Os, Amst. (n. Konstantin.)

Falmouth. (23 ZW.) *Aangekomen.*
24 Sept. *Oostzee*, Wanhaak, Ibrail
Vertrokken.
23. *Dolphijn*, Hazewinkel, (v. Jacmel) Antw.

Cork. *Aangekomen.*
21 Sept. *Anna en Elisabeth*, Klein, Taganrog

Waterfort. *Aangekomen.*
22 Sept. *Johanna*, Kuiper, Ibrail

Liverpool. *Aangekomen.*
21 Sept. *Louisa Roeloffina*, Struyk, Smirna
23. *Epp. Hendrik*, Schut, Rio-Grande
Zeilklaar.
22. *Gebroeders*, Wegener, Riga
In lading.
Quatre Bras, Bonda, San Francisco

Londonderry. *Aangekomen.*
24 Sept. *Fenna*, Osinga, Konstantinopel

Oxford. *Vertrokken.*
21 Sept. *Clementine*, Bomtols, Rotterdam

Blyth. *Aangekomen.*
22 Sept. *Robert and Mary*, Simpson, Rott.

Hull. *Aangekomen.*
22 Sept. *Jason*, Mann, Rotterdam
Vertrokken.
23 Sept. *M. J. J. Berendina*, van Veen, Aalburg

Newcastle. *Zeilklaar.*
23 Sept. *Hendrika*, Booth, Livorno
Hillechina Wilkens, Karsiens, Triest

Shields. *Aangekomen.*
22 Sept. *Gurlew*, Oliver, Rotterdam
Alexandrina, Vaght, Schiedam
Verwachting, Ruiten, Harlingen
Twee Gebroeders, de Boer, dito

Sunderland. *Aangekomen.*
22 Sept. *Reliance*, Brett, Rotterdam
Allen, Brunton, Amsterdam
Echo, Purdy, dito
Rainbow, Taylor, dito
Caroline, Howett, dito
Allen, Hazelton, dito
23. *Star*, Blackburn, dito

Seaham. *Aangekomen.*
23 Sept. *Zillah*, Tinkler, Amsterdam

Hamburg. *Aangekomen.*
23 Sept. *Magr. Pietern.*, de Boer, Kampen
Reuina, Kramer, Amsterdam

Vertrokken.
Alida, Valomstra, Koningsbergen
Siewerdina, de Haan, Hammerfest

Altona. *Aangekomen.*
23 Sept. *Aaltina Helena*, Meijer, Harderwijk
Sietskiena, Dost, dito

Brunshausen. *Aangekomen.*
22 Sept. *Hillegina*, Salomons, Deventer
Tromp & de Ruyter, Tromp, Steenwijk
Goede Hoop, Greven, dito
Hoop, Schuur, Zwolle
Annechina, Mulder, Leeuwarden

Glückstadt. *Aangekomen.*
22 Sept. *Vr. Jacoba*, Sterk, Steenwijk

Bremerhaven. *Vertrokken.*
22 Sept. *Johanna Maria*, Gerdes, Petersburg
Vadrwel, Harmsen, Amsterdam
Eensgezindheid, Krook, Groningen

Wangeroog. *Zeilklaar.*
22 Sept. *Louisa Susanna*, Albers, Holland
Margaretha, Pauls, dito

Aarhuus. *Aangekomen.*
17 Sept. *Georg*, de Groot, Harlingen

Swinemunde. *Aangekomen.*
22 Sept. *Jonge Gerrit*, Gerritsma, Banff

Memel. *Aangekomen.*
19 Sept. *Twee Gezusters*, Drewes, Groningen
20. *Elisabeth*, Brouwer, Harlingen
Harlingen, Ryf, dito

Pillau. *Aangekomen.*
20 Sept. *Annette Catharina*, Kramer, Newcast.
21. *Hendrika*, Drewes, Aarhuus
Vertrokken.
22. *Jantina*, de Vries, Kooger-Polder
Paradies, Bornholdt, Holland
Eugénie, Sörensen, dito
Diana, Giezen, Nantes

Dantzig. *Aangekomen.*
20 Sept. *Jan & Sohn*, Rebien, Schiedam

Gothenburg. *Zeilklaar.*
10 Sept. *Fennegiena*, Duit, Belgie

Bolderaa. *Vertrokken.*
13-15 Sept. *Beurs v. Amsterd.*, Rasberg, Elseneur
16. *4 Gebroeders*, Kramer, Engeland

Rendsburg. *Aangekomen.*
18 Sept. *Sjamke*, Egberts, Rotterd. n. Dantz.
19. *Eendragt*, Kamminga, Antwerpen n. Wism.
Catharina, Duintjer, dito n. dito
Helena, Veldhuizen, Amst. n. Stettin
20. *Jantina*, Blaak, Kiel n. Amsterdam
Wubbina Venema, Gort, Dantz. n. Antw.
Vereeniging, van Reen, dito n. Wormerveer
Hendrika, Zoutman, dito n. Groningen
21. *Maria*, Scholtens, Londen n. Wijborg
Hillechina Scholtens, Scholtens, Amsterdam n. de Oostzee
Gustaaf Willem, Karsens, Lond. n. Stettin

Scheepstijdingen.

Rotterdam 25 Sept. Het stoomschip *Admiraal Ver-Huell*, kapt. J. Hus, van Rotterdam naar Havre, is den 22sten dezer, wegens gebrek aan water en steenkolen, te Ramsgate binnengeloopen.

Gepraaide Schepen.

10 Aug., op 13° 20' NB. en 25° WL. *Prinses Amelie*, Groeneveld, v. Rotterdam n. Batavia.

20 Sept., op 47° NB. en 8° WL. *Harberdina*, Reinink, v. Galatz n. Amsterdam.

22 Sept., op de hoogte van Plymouth *Cornelia*, Jaski, v. Amsterdam n. Batavia.

Door kapt. von Lindern, te Brouwershaven binnen:

17 Junij, op 21° 50' ZB. en 62° 38' OL., Eng. bark *Isabella Kern*, v. Akyab n. Falm.

20 Junij, op 24° 35' ZB. en 54° 36' OL., Eng. schip *Forest Monarch*, v. Akyab n. Falmouth.

12 Julij, op 36° 6' ZB. en 21° 25' OL., Ned. schip *Fanny*, van der Meulen, v. Penang n. Falmouth.

18 Julij, op 34° 58' ZB. en 19° 41' OL., Zweedsche brik *Mary*, Silverspare, v. Batavia n. Stockholm.

16 Aug., op 8° NB. en 22° 35' WL., Eng. bark *Witch of the Wave*, n. Montevideo.

11 Sept., op 46° NB. en 21° 30' WL., Ned. bark *Caroline*, de Best, v. Aracan n. Falmouth.

Carga-Lijsten.

ROTTERDAM.

LONDEN, **Marseille**, *E. B. Warmer*: 125 koperen Bladen, 46 k. Metaal, W. van Houten & Zn.; 107 koeken Koper, 21 pakk., 1 b. Koopm., 9 b. Vellen, 9 b. Leder, S. A. Le Vino & Co.; 100 bund. Kurk, P. J. Lucardie & Co.; 149 z. Peper, 12 ser. Amandelen, 5 v. Talk, 7 b. Vellen, 25 v. Cement, 1 k. Manuf., 5 p. Gom-Elastiek, J. H. Claus & J. Raulino; 2 b. Vellen, P. J. v. d. Schrieck & Co.; 10 b. Mos, E. S. & C. St. Martin; 6 b. Koopm., 1 k. Zijde, H. Braakman & Co.; 7 k. Indigo, W. Bunge & Co.; 4 k. Indigo, A. F. Ebeling & Co.; 3 b. Zijde, 1 k. Diverse, 1 pak Kleederen, C. Hemmann & Co.; 2 v. Olij, Coomans, Born & Phillipi; 3 z. Piment, C. L. Roechling & Co.; 2 pakk. Koopm., J. Sparnaay & Zoon; 9 pakk. Koopm., Diverse; 9 b. een partij Koopm., 3 b. [illegible] barber, 1 b. Zijde, Order.

LONDEN, **Ceres**, *G. Bateman*: 60 b. Peper, 20 b. Huiden, 10 v. Koffij, J. H. Claus & J. Raulino; 82 b. Peper, 19 b. Huiden, 34 v. Salpeter, 2 k. Thee, C. Hemmann & Co.; 8 v. Koffij, Merrem & Co.; 31 b. Huiden, 240 cer. 3 b. Koopm., S. A. Le Vino & Co.; 16 b. Wol, C. L. Ringrose & Co.; 6 k. Indigo, 10 pakages Koopm., C. L. Roechling & Co.; 422 vat., 10 kistjes Koopm., Order.

LEITH, **Ivanhoe**, *J. Cairns*: 23 b. Garen, C. L. Ringrose & Co.; 1 v. Haring, 32 t. Kolen, S. A. Levino & Co.; 3 kis. Koopm., Bezeth & Co.; 2 b. Garen, Collings & Maingy; 1 b. Garen, A. v. d. Ven & Co.; 1 korf Koopm., J. M. Farlane & Zn.; 1 k. Koopm., Bultmann & Co.; 1 b. Garen, C. Hemmann & Co.; 1 b. Linnen, Sanson; 1 b. Katoenen, Knowles & Smith; 1 k. Manufacturen, 1 k. Katoenen, J. B. Croft & Co.; 116 ton Gietijzer, A. T. Sölling & Co.; 2 b. Katoen, A. J. Polak & Zonen; 1 b. Linnen, G. J. Hesselfeldt, te Amst.; 2 b. Leder, A. Adam, te Delft; 3 k., 2 b., 1 p. Koopm., 2 v. Bier, 4 v. Haring, 1 b. Garen, 164 z. Oesters, Order.

NEW-CASTLE, **Vigilant**, *Th. Harley*: 138 chaldr. Kolen, J. v. Vollenhoven & Co.

(*Voorloopige Opgave*).

BATAVIA, **Alblasserwaard**, *von Lindern*: 12,735 pic. Koffij, 65 pic. Kaneel, 50 pic. Sapanhout, 1400 pic. Tin, 110 pic. Rotting, N. H. M.

AUX-CAYES, **Maracaibo**, *G. A. Gijsberts*: eene lading Campêche-Hout (165 ton).

AMSTERDAM.

STOKHOLM, **Tecla**, *Olsen*: 3554 st. en b. IJzer, Gebr. v. d. Vliet; 1570 st. IJzer, J. F. Hoffman & Zn., te Rotterdam.

Van een tot zes regels . . . . ƒ 1.30.
Per gewonen regel . . . . - 0.20.

ADVERTENTIEN.

Bovendien 45 Cents voor Zegelregt en een Nommer der Courant.
Groote letters berekend naar plaatsruimte.

Ondertrouwd: N. G. T. MENTINK
Wijk bij Duurstede, (8557) en
24 September 1856. A. E. J. ROELOFFZEN.

Getrouwd: A. J. M. LOS,
Med. Doctor te Schiedam,
Leyden, (8543) en
24 September 1856. G. H. HASEBROEK.

Getrouwd, MARCUS POOL,
London, (8556) en
24 September 1856. ELLEN PHILLIPS.
Strekkende deze tot eenige en Algameene Kennisgeving

(8561) Heden overleed, na een langdurig lijden, in den ouderdom van bijna 77 Jaren, MARIA VAN REEDE, geliefde Echtgenoot van
Koudekerk,
23 Sept. 1856. D. A. BERG.
Op uitdrukkelijke begeerte van de overledene zullen geene uiterlijke teekenen van rouw worden aangenomen.

DEUTSCHER GOTTESDIENST.

SONNTAG 28 SEPTEMBER,
Morgens halb zehn Uhr, im Saal in der Bierstraat, durch Prediger **SEYD**, von *Saarn*. (8546)

(8545) Daartoe uitgenoodigd, zijn de Ondergeteekenden bereid,

BIJDRAGEN

in **ontvangst te nemen**, voor de EVANGELISCHE SCHOOL, te *Smyrna*, welker behoeften in de *Rotterdamsche Courant*, van 24sten September worden vermeld.

Dr. P. L. H. KRUIJFF,
Geldersche Kade, 2, 65.
M. RETEMEIJER,
Schiekade, WZ., 14, 542.

BANQUE OTTOMANE

Créée par Charte Royale de S. M. Britannique et Autorisée par S. M. I. le Sultan.

Au Capital de £ 500,000 avec faculté de le porter à la somme de £ 2,000,000.

Chaque Actionnaire, aux termes de la Charte Royale, est engagé pour le double du montant de ses Actions.

Direction Générale en Angleterre.
Président: M. A. H. LAYARD, Membre du Parlement.
Vice-Président: M. JAMES J. CUMMINS, Directeur de The Union Bank of Australia.
MM. GEORGE GRENFELL GLYN, Banquier à Londres.
ARTHUR HANKEY, Banquier à Londres.
B. WEIKERSHEIM, Banquier à Vienne.
HENRY AUSTIN BRUCE, Membre du Parlement.
HENRY KINGSCOTE.
GEORGE J. CLARK.
ROBERT CAMPRELL, Directeur de The Union Bank of Australia.

Banquiers à Londres.
MM. GLYN, MILLS et Cie. — MM. HANKEY.

Direction à Constantinople.
Directeur: M. CHARLES EDE.
Sous-Directeur: M. EDWARD F. EDE.
Gérant: M. GREEN.

Conseillers de l'Administration.
M. T. N. BLACK. — M. C. S. HANSON.

Direction à Galatz.
M. A. L. POWELL, Directeur.
M. H. A. JACKSON, Gérant. (8327)

NAAR
BATAVIA, SAMARANG en SOURABAYA,
Ligt te **Amsterdam** in Lading,
om in October te vertrekken:
Het extra Snelzeilend Gekoperd Nederlandsch Tweedeks Barkschip **Twee Jeanne's**, gevoerd door Kapt. J. W. NOORDZIEK, zijnde uitmuntend ingerigt tot het overvoeren van PASSAGIERS. Te bevragen bij de Cargadoors *LUBLINK, VAN MEETEREN & Co.*, te *Amsterdam* en *SANDBERG & Co.*, te *Dordrecht.* (8539)

Te Dordrecht
ligt in Lading
NAAR
BATAVIA,
om medio October te vertrekken,
de bekende Nederlandsche Snelzeilende Clipper
KOSMOPOLIET,
Kapt. J. BOUTEN.

Die van deze gelegenheid, welke in spoed met de Landmail weinig, maar in kosten en ongemak veel verschilt, wenschen gebruik te maken voor den overtogt of verzending van Goederen, worden verzocht zich in tijds aan te melden bij de HH. *VISSER & VAN DER SANDE*, te *Dordrecht*; *KUYPER, VAN DAM & SMEER*, te *Rotterdam*; *J. DANIELS & ZOON & ARBMAN*, te *Amsterdam* en *VRIESENDORP & GAADE*, te *'s Hage*, alwaar Teekeningen van de Inrigting voorhanden zijn. Daar de Echtgenoot van den Kapitein de reis mede maakt, is deze gelegenheid ook aanbevelenswaardig voor Dames. Het Schip voert een Geëxamineerden Scheeps-Doctor. (8544)

ROTTERDAM EN HULL.

Het Stoomschip
Ocean Queen, Kapt. **Ths. Farr,**
vertrekt van **Rotterdam** naar **Hull,**
IEDEREN ZATURDAG.
(1034. Adres bij de Agenten SEEUWEN & Co.

WINTERDIENST.

STOOMJAGT
ADMIRAAL DE RUIJTER,
TUSSCHEN

TIEL EN ROTTERDAM

EN TUSSCHEN GELEGENE PLAATSEN.
Heen en Terug.
Aanvang nemende op Woensdag 1 *October* 1856.

AFVAART:	OPVAART:
Van **Tiel,** Maandag en Dingsdag, des morgens ten 5 ure.	Van **Rotterdam,** dagelijks, uitgezonderd des Zondags, 's namiddags ten één ure.
Woensdag, Donderdag, Vrijdag en Zaturdag, 's morgens 6½ ure.	

Informatien zijn te bekomen bij de DIRECTIE te *Tiel* en verder bij de Heeren AGENTEN dezer Onderneming. (8569)

GENERAL STEAM-NAVIGATION-COMPANY.

ROTTERDAM EN LONDON.

50 pCt. Vrachtvermindering van het gewone Tarief voor Goederen. Hoornvee 5/, Schapen 1/, Kalveren 2/.

De Stoom-Schepen vertrekken met Passagiers en Goederen geregeld iederen Woensdag en Zaturdag.
ZATURDAG 27 SEPTEMBER, 's morg. ten **11** ure.
Bovendien wekelijks, naar gelang van omstandigheden, extra Stoombooten, volkomen ingerigt tot het Laden van GOEDEREN en VEE.
(10299) **De Agenten W. SMITH & P. A. VAN ES.**

ROTTERDAM EN LONDEN.

Voor Goederen 50 pCt. Vrachtvermindering.
» Hoornvee 5/. Schapen 1/. Kalveren 2/.

Het Nieuw en Snelvarend Schroefstoomschip

CERES, 700 Tons, Kapt. GEO. BATEMAN,
vertrekt van ROTTERDAM naar LONDEN, Zaturdag 27 September.
(8512) **Adres ten Kantore van PHs. VAN OMMEREN.**

CORK STEAM-SHIP-COMPANY.

ROTTERDAM EN LIVERPOOL.

Het Schroefstoomschip

PELICAN, Kapitein **J. CROFT,**
Vertrekt van ROTTERDAM naar LIVERPOOL.
(8350) **ZATURDAG 27 SEPTEMBER.**
Adres ten Kantore van P. A. VAN ES & Co.

DILIGENCE-DIENST *de Arend*,

VAN

H. W. OVERBOSCH.
Van ZWOLLE op ARNHEM, vice versa.
Deze Dienst vertrekt dagelijks:

Van **ZWOLLE,** des morgens ten 5 uur over *Hattem, Heerde, Epe, Vaassen, 't Loo, Apeldoorn, Beekbergen* naar **ARNHEM,** aankomst te ARNHEM circa 11¼ uur, Corresponderende op den 2den Trein naar AMSTERDAM en ROTTERDAM.
Van **ARNHEM,** des middags na aankomst van den 3den Trein circa 3 uur, aankomst te ZWOLLE des avonds circa 10 uur.

KANTOREN. Te *Zwolle*, bij den Heer J. B. SCHEUER, in het Logement *de Zeven Provincien.* Te *Arnhem*, bij den Heer P. A. SPAEN, Logement *de Paauw.* (8548)

ROTTERDAM-ST PETERSBURG

viâ ***KOPENHAGEN.***
AFVAARTEN 1 en 15 van *iedere maand.*
Het Stoomschip **Hollander,** Kapt. HALFWEG, vertrekt naar **Kopenhagen** en **St. Petersburg,** den 1sten *October.*

ROTTERDAM-BORDEAUX.

Het Stoomschip **Bordeaux,** Kapt. DE WINTER, vertrekt naar **Bordeaux,** den 9den *October.*

ROTTERDAM-HAVRE.

Het Stoomschip **Seine,** Kapt. WITTENBERG, vertrekt naar **Havre** *Zaturdag* 4 *October.*
Adres ten Kantore van SMITH & Co. te *Rotterdam*, P. GRANDIN, te *Havre*, ALBRECHT & FILS, te *Bordeaux*, en J. L. SMITH, te *St. Petersburg.* (8550)

Wekelijksche Stoomvaart
TUSSCHEN

ROTTERDAM EN DUINKERKEN.

Het IJzeren Stoomschip **Prins van Oranje** Kapt. D. VISSER, zal geregeld van hier vertrekken, *iederen Woensdag*, en van **Duinkerken,** des *Zaturdags.* (1179)
Adres bij de Agenten *JOHs. OOMS Ez. & Co.*

Stoomboot-Vaart
TUSSCHEN

ROTTERDAM EN HULL.

De Stoomboot **Sea Gull,** Kapitein R. M. SAWEIJER, vertrekt van **Rotterdam** naar **Hull,** *Zaturdag den* 27sten *September*, des voormiddags.
(8534) Adres bij J. B. CROL & Co.

NEDERLANDSCH-BELGISCHE Spoorweg-Maatschappij.

Aan te vangen met den 1sten *October aanstaande*, zal het **vertrek** van de volgende Treinen
WORDEN GESTAAKT:
Van ANTWERPEN naar MOERDIJK, 's morgens 7 u. 50 m.
„ ROOSENDAAL naar ANTWERPEN, 's morgens 5 u. 30 m.
„ MOERDIJK naar ROOSENDAAL, 's avonds 10 ure. (8549)

(8529) *H. van Veeren, P. de Vries, A. de Mol van Otterloo* en *A. M. san Valkenburg*, Makelaars, zullen als lasthebbende van hunne Meesters, ten overstaan van den Deurwaarder B. D. BEETS, op *Maandag 29 September* 1856, ten huize van A. VAN ES, in de *Brakken Grond*, in de Nes, te *Amsterdam*, presenteren te Verkoopen:
EENE PARTIJ VAN
43 Serocnen HAVANA
BLADEN TABAK.
Aldaar direct aangevoerd per het Schip *N. S. del Pilar.* Liggende en te zien als nader bij Notitie zal worden aangewezen.

NEDERLANDSCHE RHIJN-SPOORWEG-MAATSCHAPPIJ

LEVERANTIE
van eenen Stoomketel en Cylinder en verschillend Drijfwerk, INMETSELEN van 3 Stoomketels, BOUWEN van een Ketelhuis, enz.

De DIRECTIE maakt bekend, dat de Teekeningen, benevens het Bestek voor bovengenoemde werkzaamheden, ten dienste van den Constructie en Reparatie-winkel te *Utrecht*, ter visie liggen te *Utrecht*, op het Bureau van den Ingenieur Werktuigkundige *J. VERLOOP Czn.*, van des morgens 8 tot des namiddags 4 ure, uitgenomen des Zondags.
Gegadigden worden uitgenoodigd, hunne Inschrijvingen daarvoor, vóór den 9den October aanstaande, aan de Directie te *Amsterdam* in te leveren.
De Directie der Nederlandsche Rhijn-Spoorweg Maatschappij,
(8424) CHAs. Wm. HESLEDEN, *Waarn. President.*
Amsterdam, J. C. S'JACOB,
18 September 1856. *Secretaris.*

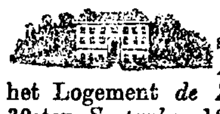

Men is van meening ten overstaan van den Notaris *H. VAN ZEGWAARD*, te *Voorburg*, in het Logement *de Zwaan* aldaar, op *Dingsdag den* 30sten *September* 1856 te doen Veilen en *Dingsdag den* 7den *October daaraanvolgende* te doen Verhoogen, Afslaan en finaal Gunnen, beide dagen des middags ten 12 ure:
eene kapitale
DUBBELE HEERENHUIZING,
met **Erf** en **Tuin,**
waarin eene **STEENEN SCHUUR,** ingerigt tot STAL en KOETSHUIS en MANGELKAMER, staande en gelegen aan de noordzijde van de Heerenstraat te *Voorburg*, Wijk B, No. 58; bevattende de Heerenhuizing beneden: eene VESTIBULE, vijf KAMERS, waarvan vier met Stookplaatsen, KNECHTSKAMER, KELDER, PROVISIE-KAMER, KEUKEN met Pomp voor Regen- en Welwater, enz.; boven: vijf KAMERS van Stookplaatsen voorzien, DIENSTBODENKAMER, ZOLDER enz.; kadaster Sectie B, Nos. 450, 451 en 452.
Aangeslagen in de Grondlasten over 1856 tot ƒ 62.74.
Kunnende met den 1 November 1856 of wel vroeger, bij de betaling van den koopprijs worden aanvaard.
Van heden tot aan den dag der finale gunning, uitgezonderd des Zondags, dagelijks van voormiddags 10 tot namiddags 4 ure, voor de gegadigden te zien. (8130)
Nadere informatien zijn te bekomen ten Kantore van den bovengenoemden Notaris, bij wien 8 dagen vóór de Veiling de Eigendomsbewijzen en Voorwaarden van Verkoop te zien en te lezen zullen zijn.

BIJ TOEVAL TE HUUR;
met Primo *November* of *Februarij* aanstaande: Een
BOVENHUIS,
bestaande uit ACHT KAMERS, waarvan DRIE Geplafoneerd, mitsgaders Twee ZOLDERS, KEUKEN, KELDER, enz., voor de som van ƒ 450, gelegen in de Buitenstad, op eene der Havens.
Te bevragen ter Boek- en Kantoordrukkerij bij de *WED. P. VAN WAESBERGE & ZOON*, in den Houttuin, 11—194, Brieven onder de letters J. K., *vrachtvrij.* (8563)

UIT DE HAND TE KOOP:
De op den 23sten September ll. in Veiling opgehoudene
STOOMBOOT
Aymon Louise No. 1.
Te bevragen bij de Makelaars *F. N.* en *W. H. MONTAUBAN VAN SWIJNDREGT*, te *Rotterdam.* (8492)

TWEE ONGEMEUBILEERDE
KAMERS
worden **te Huur** gevraagd, binnen of buiten de Stad, voor EEN HEER, benevens **BEDIENING** en **MIDDAG-ETEN,** naar verkiezing. Adres met Prijsbepaling enz. met *franco* Brieven, onder het Nommer dezer Advertentie, aan het Bureau dezer Courant. (8564)

(8551) Op een der Havens binnen deze Stad, is TE HUUR, voor een **Heer:**
EEN GEMEUBELEERDE VOORKAMER,
met de **KOST,** à ƒ 6 per week. Adres met *franco* Brieven, onder het Nommer dezer Advertentie, aan het Bureau dezer Courant.

KONINKLIJKE
FABRIEK
VAN
SMYRNASCHE en andere
TAPIJTEN,
van de Firma P. VAN CALCAR & Co., te **Deventer.**

De Ondergeteekende heeft de eer ter kennis te brengen van Heeren Magazijnhouders van Tapijten, Behangers en Particulieren, dat de in zijne Fabriek vervaardigd wordende **SMYRNASCHE** en **DOORNIKSCHE** of andere **MOQUET-TAPIJTEN,** bij den Heer
J. H. SMAALE Jr.,
te AMSTERDAM, Warmoesstraat, J, 45, te ROTTERDAM, Hoogstraat, No. 111, tot *dezelfde Prijzen* en *Conditiën* zijn te bekomen als bij hem zelven.
(8565) W. F. KRONENBERG, *Directeur.*

Tot voorkoming van misbegrip berigt de Ondergeteekende, dat de **UITVERKOOP** der voorhanden **GOEDEREN,** hoegenaamd geene Verandering brengt in zijne betrekking tot de KONINKLIJKE FABRIEK van SMYRNASCHE en andere TAPIJTEN, en dat hij onveranderd voortgaat met het uitvoeren der **Bestellingen,** waarmede men de DEVENTER FABRIEK mogt willen begunstigen. **Kwaliteit-Stalen** en eene ruime keuze van **Desseins** zijn steeds voorhanden, terwijl de Bestellingen steeds met de meeste *Zorg* en *Spoed* zullen worden uitgevoerd.
J. H. SMAALE Jr.,
Te *Amsterdam*, Warmoesstraat, J, 45. Te *Rotterdam*, Hoogstraat, No. 111.

ALLAN & Co.

ONTVANGEN eene Groote Partij Echte
AMERIKAANSCHE OVERSCHOENEN
Verkocht wordende per Kist en per Paar, tot **zeer lage Prijzen.** (8433)

FLORA NOBILISSIMA.

De boven alle verwachting talrijke bestellingen op mijne **Bloembollen-Collectie,** doen mij de vrijheid nemen, door deze aan mijne geachte Begunstigers te berigten, dat binnen den kortst mogelijken tijd aan alle orders stipt zal voldaan worden. Door mijne zeer uitgebreide verzameling, kan ik echter nog leveren: Schoone sterke **Bollen** van diverse HYACINTHEN, TULPEN in talrijke Variëteiten, AMARYLLISSEN, zware BOLLEN, NARCISSEN, enz. Te gelijk permiteert mijn Etablissement het verzorgen van **Planten** voor HH. Liefhebbers, gedurende den Winter, het leveren van bloeijende **Planten,** van *Bal-* en *Tafel-Bouquetten* en *Decoratiën* voor *Feesten*; terwijl in de eerste plaats het leveren van de **allernieuwste Planten,** een mijner voornaamste zorgen uitmaakt.
J. J. VROOM,
(8559) *Bloemist te Kralingen.*

(8495) De Ondergeteekende een **Bewijs van Eervol Ontslag,** als Directeur der Inrigting tot Wering der Bedelarij van Kinderen te *Rotterdam* in handen hebbende, za. eerstdaags zijne **ervaring publiek maken.**
JB. DE VLETTER.

SPAANSCHE TAAL.

T. H. PHILIPS, biedt zich aan tot het **geven van Lessen** en het **houden van Cursus.** Diegenen, welke met de *Fransche* en *Latijnsche* Taal bekend zijn, kunnen deze Taal in korten tijd leeren.
Glashaven, wijk 1, No. 340,
(8547) naast de *Zuiderkerk.*

Men VRAAGT voor een **MEISJE** uit den Fatsoenlijken Stand:
Eene BETREKKING
in eenen **Winkel.** Er zal meer op eene goede behandeling dan op Salaris gelet worden. Reflecterenden gelieven zich te adresseren met *franco* Brieven, onder het Nommer dezer Advertentie, aan het Bureau dezer Courant. (8541)

Er wordt GEVRAAGD voor **Loopend Kantoorwerk,** een
JONGELING,
van **16** of **17** jaar. Adres *franco*, onder Letter B, bij *H. T. HENDRIKSEN*, Boekhandel, Hoogstraat. (8562)

Voor **Kantoor-Werkzaamheden** wordt VERLANGD, een Fatsoenlijk
Burger Jongeling.
Adres in den Boekhandel en Leesbibliotheek van de *WED. THUINZING & ZOON*, alhier. (8558)

Men VRAAGT ten spoedigste in een **Manufacturen Winkel** een
JONG MENSCH,
P. G., met het Vak bekend en van goede Getuigen voorzien. Adres *franco*, onder letter P, bij *H. T. HENDRIKSEN*, Boekhandel, Hoogstraat. (8560)

WORDT GEVRAAGD TEGEN 1°. NOVEMBER,
eene Bekwame
KEUKENMEID,
van de R. C. Godsdienst, tegn ƒ 70 Loon.
Adres met *franco* **Brieven,** onder de letters **A Z,** bij de *ERVEN P. T. BRAAM*, Boekhandelaar te *Rotterdam.* (8567)

(8552) Aan het EXPEDITIE-BUREAU van *DE DAGERAAD* **(F. Günst),** Nes, A, 26, te *Amsterdam*, is zoo even verschenen:
De ELFDE en TWAALFDE AFLEVERING van

DE DAGERAAD,

TIJDSCHRIFT, TOEGEWIJD AAN DE VERSPREIDING VAN WAARHEID EN VERLICHTING IN DEN GEEST VAN DE NATUURLIJKE GODSDIENST EN ZEDELEER.

Inhoud: Het Redelijk Christendom (*Slot*). Tegenstrijdigheden in werken van Natuurkundige Schrijvers aangetoond en bestreden. — Is het zonde over Godsdienst zijne rede te raadplegen? — Opvoedings-regelen. — Schaduwzijden der Opvoeding. — Is het Christendom uit God? (*Slot*). — De eeuwige Verdoemenis. — Onsterfelijkheid. — De Heidelbergsche Catechismus. — De Ambts-ontzetting van den Duitsch-Katholieken Leeraar HERIBERT RAU, te *Mannheim.* — *Ingezonden Stukken:* De Vereeniging „de Lichtstraal" te *Rotterdam.* — Twee aanmerkingen van een lezer van „de Dageraad", over drie Twijfelingen, door C. W. VAN DER POT, in Licht, Liefde en Waarheid. — Het geloof aan Mysteriën en Wonderen. — Secten-Verbond. — Douzains philosophiques — Brieven aan de Redactie. — Correspondentie, enz.
De Abonnementsprijs is voor den **tweeden Jaargang** vastgesteld op ƒ **12.**—, in plaats van ƒ **15.**—.

JOHANNISBERGER KAPEL.

Onder leiding van den Heer LANGENBACH.

De DIRECTIE gaarne voldoende aan de vereerende uitnoodiging van vele Muzijk-Beminnaren, heeft de eer aan te kondigen:

EEN LAATST GROOT CONCERT,

hetwelk zal gegeven worden op **Vrijdag den 26sten September 1856,** in de GROOTE ZAAL der Societeit *HARMONIE*, te ROTTERDAM.

PROGRAMMA.

1ste Afdeeling.		2de Afdeeling.	
1. SINFONI (B dur)	HAYDN.	1. OUVERTURE, *Scherzo*, *Nocturne* en *Hochzeits-Marsch*, uit de *Zomernachtsdroom.*	MENDELSOHN.
2. KOOR en MARSCH, uit de Opera *Tannhauser.*	WAGNER.	2. POLKA MAZURKA	HEINSDORF.
3. JOHANNIS KäFERLN WALS . .	STRAUSZ.	3. SCENE en ARIA voor Solo-Clarinet.	BERGSOHN.
4. OUVERTURE EGMOND. . .	BEETHOVEN.	4. *Fliegende Blätter*, POTPOURRI. . .	STRAUSZ.
5. HOFBAL, QUADRILLE	STRAUSZ.	Op verlangen: 5. *Hurah!* STORM-GALOP. . .	KELER BELA.

Aanvang ten *half acht* ure. — Ingang: VESTZIJDE.
NB. De ZITPLAATSEN in de Zaal zullen ingerigt zijn, zoo als gedurende de Kermis.
Prijs der Toegang-Biljetten ƒ 1.10. (8372)

(8140) Bij **W. F. STRAMROOD,** te *Wijk b/D.*, komt van de Pers:
1°. MIJMERINGEN IN DE PASTORIJ, een legaat van een *armen schrijver*, door **Pheniks,** gr. 8°. 1e en 2e Stuk, Prijs ad ƒ 0.60. Met *vier* Stukken zal dit belangwekkend werk kompleet zijn en zal dus in zijn geheel ƒ 2.40 kosten.
De Uitgever durft dit geschrift gerustelijk aanbevelen, het is in eenen boeijenden stijl geschreven, en bevat vele zuivere Evangelische denkbeelden; hij stelt zich van dat boek dan ook een buitengewoon debiet voor.
2°. DE CHRISTEN IN LEVEN EN NA HET STERVEN; vier Godsdienstige Overdenkingen, betreffende de *beperktheid van des Christens doorzigt aan deze*, en de *voortreffelijkheid daarvan aan gene zijde des grafs*, naar aanleiding van 1 Corinthe XIII: 9—12, door **Christophilus,** post 8°. 1e Stukje, Prijs ƒ 0.30.
Met *vier* Stukjes zal dit belangrijk werkje kompleet zijn en het geheel ƒ 1.20 kosten.
3°. DE ZONDAGSKLOK, naar de *Amerikaansche uitgave.* DE DAG DES HEEREN, een volksboekje tot opwekking van eene godsdienstige viering van den Zondag. Prijs 40 Cts. en ter verspreiding bij de 25 Exempl. te gelijk à 32 1/2 Cts.

CASINO

ALLE AVONDEN, ZONDAG ten 12 ure:
MATINÉE MUSICALE.

PS. Op heden ontvangen met Kapitein PETRY, *Mainz* No. 15, een aanzienlijke partij **Kitzinger BIER,** uit de Brouwerij van den Heer TH. EHEMANN; het wordt per Fust door het geheele Rijk verzonden.
(8568) F. J. KOOLEN.

Uitgegeven en Gedrukt bij
H. NIJGH, te Rotterdam.

HANDELINGEN DER STATEN-GENERAAL.

Tweede Kamer

Behandeling van het ontwerp-adres van antwoord op de Troonrede.

Zitting van Donderdag, 25 September.

De beraadslagingen over het ontwerp-adres in antwoord op de troonrede worden voortgezet en wel over § 6, aldus luidende: „Door U. M. wordt ons het uitzigt geopend op de voordragt van verschillende wets-ontwerpen van het uiterste gewigt, tot welker nauwgezet onderzoek wij ons gaarne bereid verklaren. Daaronder is er een, dat op het lager onderwijs, waarvan de indiening, naar onze overtuiging, thans geen verder uitstel gedoogt. Het gevoelen der kamer over dit gewigtig onderwerp is bekend. Het staat uitgedrukt in het verslag onzer overweging van het vroeger ingediend wets-ontwerp, hetwelk door de geheel onverwachte sluiting der vorige zitting, met vele andere, onafgedaan gebleven is. Wij zijn met U. M. overtuigd dat al wat tot het gebied des gewetens behoort, ongeschonden moet blijven, en meenen dat dit doel kan worden bereikt door stipte inachtneming van de voorschriften der grondwet, die, door gelijkstelling der gezindheden en door de uitdrukkelijke bepaling dat bij de inrigting van het openbaar onderwijs ieders godsdienstige begrippen moeten worden geëerbiedigd, elk denkbeeld van gewetensdwang ten eenen male afsnijdt."

De heer *Groen van Prinsterer* heeft voorgesteld deze § aldus te lezen: „Ook bij het uitzigt op de voordragt van velerlei belangrijke wetten mogen wij niet ontveinzen, dat de regeling van het lager onderwijs thans in de hoofdtrekken geen langdurig uitstel gedoogt. Wij waarderen Uwer Majesteits bezorgdheid voor het regt en de gewetensvrijheid van allen, en zijn gaarne bereid elk middel te onderzoeken, waardoor Uwe Majesteits regering oordeelt, dat getrouwe naleving der grondwet met de behoefte van eene, op weinige uitzondering na, Christelijke bevolking in overeenstemming kan worden gebragt."

De *Minister van binnenlandsche zaken* wenscht, voor den aanvang der beraadslagingen over § 6, enkele woorden tot opheldering te zeggen. Welligt zal hij daartoe later geene gelegenheid hebben, omdat hij zich gaarne zoo weinig mogelijk in de discussien wenscht te mengen. In § 6 komt eene uitdrukking voor, die, naar zijne meening, moet worden toegeschreven aan de vrees dat de regering de indiening van het wets-ontwerp nopens het lager onderwijs zou willen vertragen. Die uitdrukking ligt misschien niet zoo scherp in het gesprokene door den president der commissie, maar ligt er toch genoegzaam in opgesloten. Maar in het amend. van den heer *Groen* komt eene uitdrukking voor, die welligt aan hetzelfde gevoel kan worden toegeschreven. Het is daarom, dat spreker reeds in den aanvang gemeend heeft het woord te moeten opnemen, ten einde te kennen te geven, dat in de Troonrede volstrekt niet blijkt het voornemen der regering, om de indiening van dat wets-ontwerp uit te stellen. Integendeel geeft hij de bepaalde toezegging, dat die indiening nog in deze zitting zal plaats hebben. De regering is ten stelligste overtuigd van de noodzakelijkheid om aan het voorschrift der grondwet gevolg te geven, zoodat men vertrouwen mag, dat de regeling van het onderwijs eerlang tot uitvoering zal zijn gekomen. De regering zal dan ook niets meer ter harte nemen dan dat onderwerp, overtuigd als zij is, dat deze belangrijke aangelegenheid, na eene zoo lange vertraging, geen verder uitstel gedoogt.

Thans vat de heer *Groen van Prinsterer* het woord op, en zegt dat hij in de eerste plaats wenscht de § te bestrijden om daarna een enkel woord te spreken tot verdediging van zijn amendement. Wat het inconstitutionneele der § betreft, zal hij daaromtrent in geene ontwikkeling treden, maar kan daaromtrent gerustelijk verwijzen naar het voorloopig verslag. Zijn aanval is vooral op een hoofdpunt gerigt: het beroep op het voorloopig verslag, waarbij de gemengde school tot regel is gesteld. Dit is de levensvraag van het oogenblik, zoowel voor de kamer als voor het ministerie, omdat dat denkbeeld, hetwelk hij hoogst gevaarlijk acht, lijnregt strijdig is met den oorsprong van het kabinet. Op dien voet, op die voorwaarde is geene politiek van verzoening denkbaar. Hij acht zich niet geroepen, om het ministerie te verdedigen, maar acht zich bepaald geroepen om op te komen voor de gevoelens van zijn vorst, die een open hart en oor heeft voor de gemoedsbezwaren van zoo velen, waar die mogten worden miskend. In de § vraagt men eene adhaesie van de leden voor het vorig ontwerp en wel definitief. Men vraagt dit met ter zijde stelling van alle constitutioneele vormen, en als eene wederspraak van het gezegde des konings, die een nader onderzoek verlangt. — De Spr. gaat thans over tot de ontwikkeling van de volgende drie stellingen: 1°. De hoofdgedachte, het systeem van de tweede kamer of van hare meerderheid, indien het werkelijk haar systeem is, is heilloos; — 2°. de koning verdient lof en dank, omdat hij zich vooralsnog tegen de verwezenlijking dier hoofdgedachte heeft verzet; — 3°. de koning rekent teregt op de ondersteuning van zijn volk.

Ad primum. De hoofdgedachte van het verslag, zegt hij, is heilloos. Waarom? Omdat aan de volksopvoeding het Christelijk beginsel is verbonden, omdat die hoofdgedachte vestigt eene godsdienstlooze school, omdat zij is strijdig met de Grondwet, omdat zij is de toepassing der vrijzinnige theorien, omdat zij is ten nadeele der Protestanten, omdat zij eindelijk de grondwettige gelijkstelling verbreekt, en in de toepassing veel verder gaat, dan zelfs het vorig kabinet.

a. De hoofdgedachte: ter zijde stelling van het Christelijk beginsel, hij betwijfelt zeer of de kamer van 1853 die heeft begeerd. In het verslag van 1855 heeft de meerderheid derzelfde kamer zich stellig tegen dat denkbeeld verklaard. Hij bestrijdt het zamenbrengen van Israëliten en alle andere gezindheden op ééne school, want dan wordt het Christendom niet anders dan een kerkelijk leerbegrip, een dogmatiek, eene eenzijdige rigting, die moet verbannen worden. Men kan beweren, dat de volksopvoeding desniettemin Christelijk blijft; maar het gezond verstand der natie zal antwoorden, dat de zaak op niets anders uitkomt, dan op eene spotternij, op eene *protestatio actui contraria*: *b.* de hoofdgedachte der § en het vorig ontwerp is ook daarom heilloos, omdat zij vormt eene godsdienstlooze school, want de bijbel wordt geweerd; men wil ons alleen laten bijbelsche geschiedenis, die ontwijkt en eene vaderlandsche geschiedenis, die kleurloos zijn moet, en men wil ons laten een gemeenschappelijk gebed, overeenkomende met wat een voornaam orgaan der Katholieken hier te lande zeide: op de volksschool komt eigenlijk geen godsdienstig onderwijs te pas, en in overeenstemming ook met wat in 1851 door een vroeger minister is gezegd, dat hier geen sprake is van opvoeding, maar van onderwijs. Spr. zegt hierop: wij hebben dan veel liever geen Christelijk onderwijs, dan een anti-Christelijk onderwijs of een der deïsme. — *c.* De hoofdgedachte van het verslag strijdt tegen de grondwet, hij vraagt of iemand in 1848 eene adhaesie zou hebben geschonken aan een grondwetsartikel, waarbij de ter zijde stelling van het Christelijk beginsel werd voorgespiegeld. De moeijelijkheid ligt in de toepassing, en dan is het beter voor allen een goed onderwijs te hebben, dan hen bij elkander te drijven in eene school, waar voor allen een slecht onderwijs wordt gegeven. Hij beroept er zich voorts op, dat bij de wet in Frankrijk van het jaar 1833 op deze aangelegenheid, ook mannen als *Guizot*, *Thiers*, *Cousin* en anderen begrepen hebben de facultatieve splitsing te moeten voorstaan. *d.* De hoofdgedachte van het verslag is heilloos, omdat zij is de toepassing der vrijzinnige theorien in hare uiterste consequentie. Hier is nu geen kwestie meer van scheiding van staat en kerk, maar hier is thans kwestie van de scheiding van staat en godsdienst, en als men dit wil goed maken met te wijzen op de grondwet, en dat wij ons daaraan moeten onderwerpen, dan kan men even goed zeggen, dat het regtstreeksche kiesregt leidt tot volks souvereiniteit. *e.* De hoofdgedachte van de § is heilloos, omdat zij de grondwettige gelijkstelling der gezindheden verbreekt, ten nadeele der Protestanten. Hier komt hij op de hoofdvraag van het tegenwoordig oogenblik. Hij mag daarover spreken, omdat hij nooit met anti-papistische stellingen is opgetreden. Maar hier geldt het ook een punt, waar openhartigheid moet op den voorgrond staan. En dan vraagt hij: hoe komt het, dat onze uitlegging der Grondwet, die men nu zoo zeer bestrijdt, in Frankrijk en Belgie ook door R. Kath. verdedigd wordt. In 1840 heeft de bisschop van Luik het stelsel, dat hij verdedigt, krachtig aangeprezen, met het oog op dit land, als het eenige ware stelsel. Hoe komt het, dat in 1849 een hoofdorgaan der R K. pers, *de Tijd*, hetzelfde systeem, dat hij verdedigt, veroordeelde, terwijl het zelfs in 1853 ook zoo begrepen was? Spreker geeft hieromtrent deze oplossing: dat de Roomschgezinden ontwaard hebben, dat het systeem in de tweede Kamer zonder tegenspraak is gebleven, toen ook zij van systema is veranderd. Zal men ons nu dwingen, om thans eene uitlegging der grondwet aan te nemen, die gij zelf veroordeeld hebt, maar die u nu goed schijnt? Spreker brengt dit in verband met hetgeen vroeger in den *Univers* voorkwam, en leidt daaruit af, dat het liberalisme kan strekken om alle Protestantsche inrigtingen te sloopen, en hij vreest, dat eene toenadering tot het liberalisme den weg zal banen tot de overmagt van het Katholicisme. *f.* De hoofdgedachte van de § is ook daarom verderfelijk, omdat zij in de toepassing veel verder gaat dan het vorig kabinet. Hij wijst het verschil aan tusschen den vorigen minister van binnenl. zaken en het verslag, dat veel verder gaat dan het ontwerp, hetgeen hij op onderscheidene punten doet uitkomen. Hij erkent wel, dat het verslag logischer is dan het ontwerp, maar daaruit blijkt te meer de verderfelijkheid van het beginsel. Ook ligt in het systema van het verslag een dwang opgesloten. Wij verdedigen daarentegen de facultatieve splitsing en zijn dus van geen dwang uitoefenen. Hij meent dat de vorige minister (*van Reenen*) was geraakt onder de leiding der kamer en de kamer onder die van het vorig kabinet, en die dus meer dan ooit had kunnen uitroepen: de oppositie is de regerende partij, en die oppositie, krachtens den oorsprong van het vorig kabinet, was de Protestanten te verdedigen tegen de toepassing der vrijzinnige beginselen ten voordeele der Roomsch-Katholieken.

Tegen dit heilloos stelsel is opgekomen een vloed van verzoekschriften. Ten onregte zijn de bezwaren, daarin ontwikkeld, toegeschreven aan politieke kunstenarij op eene onkundige menigte. Maar heeft men vergeten, dat het was de noodkreet van de natie, die wakker was geworden op het punt der publieke conscientie? Wat moest de koning nu doen? En spr komt alzoo tot het tweede punt zijner rede.

II De koning, zeide hij, verdient lof en dank, omdat hij heeft willen te gemoet komen aan de gemoedsbezwaren van zoovelen, en een nader overleg en onderzoek heeft noodzakelijk geacht. De spr. zal niet treden in eene beoordeeling van de wording, noch van de zamenstelling van het ministerie. Hij is niet op de hoogte daarover een oordeel uit te spreken. Het kan hem echter niet dan aangenaam zijn te zien optreden een ministerie, dat tot roeping heeft om te gemoet te komen aan bezwaren, die ook hij deelt, en dat in dat ministerie een lid zitting heeft, hetwelk hij jaren lang als de meest hooggeachte en geliefde zijner vrienden heeft beschouwd. Hij verdedigt alleen de sympathie die de koning aan den dag heeft gelegd voor de bezwaren zijner onderdanen. Gisteren is een taferel opgehangen over de verbazing in het buitenland over den toestand alhier; maar de toestand van den koning was toch ook buitengewoon. Moest de koning dan wachten tot dat de beide kamers het vorig ontwerp hadden aangenomen? Was dat de roeping van den vorst? Hij meent dat de koning in Nederland eene andere roeping heeft. Misschien zal men spr. thans niet verdenken van overdrijving en dan meent ook hij dat de koning regeert met de ministers, maar een constitutioneel koning moet ook een persoonlijken wil en een veto hebben, een definitief veto, en anders is hij geen koning meer.

Wat aangaat het gemeen overleg, zoo twijfelt spreker niet of dit kan ook hier plaats hebben. Bovendien ons koningschap is met republikeinschen zin en geest doorvoed; het is geworteld in de geschiedenis van het gemeenebest, en daarin ligt een waarborg tegen misbruiken, die men van het koningschap zou kunnen duchten. De koning is geen *landsheer*, maar ook geen figurant. De koning is in Nederland beschermheer, des noods tegen de meerderheid, tegen eene tijdelijke opinie. Dat was het denkbeeld in 1813 en daarom was het woord souverein niet gevaarlijk, omdat het gevaar een correctief had in onze volks-historie.

III. De koning, zegt spr, heeft teregt de ondersteuning van het volk ingeroepen. De heer *van Zuylen* meende, dat de koning daarmede de kiezers op het oog had, en die spreker bragt dit ook in verband met eene ontbinding der kamer en beroept zich op de gehouden verkiezingen van Junij, zeggende, de kiezers hebben uitspraak gedaan. Spr. twijfelt echter of, bij de weinige opgewektheid, die er bij de verkiezingen bestond, wel gezegd kan worden, dat het volk de groote kwestie zoo zeer voor oogen heeft gehad. Maar bij de verkiezing van sprekers vrienden kwam die kwestie wel degelijk ter sprake en desniettegenstaande zijn zij in de kamer teruggekeerd Spr. heeft juist door den toen gevoerden tegenstand meer dan ooit gevoeld, dat hij het gevoelen van een aanmerkelijk deel der bevolking uitdrukt. Mogt er eene ontbinding plaats hebben, dan zal er ja een strijd van beginsels zijn, b. v. of ten gevalle van weinigen, of het *Christelijk* beginsel zal vervallen. — Het is thans een gewigtig oogenblik; het is mogelijk, bij eene ontbinding, dat het ongeloof triumfeert; doch gesteld dat er eene overwinning behaalt, heeft zij dan de wet zoo als zij die bedoelt? Gesteld dat er eene tweede kamer bijeenkwam met het mandaat om te zorgen, dat in de wet op het lager onderwijs het beginsel van gemengde volkscholen wierd opgenomen, — weet de tegenpartij dan niet dat achter het kiezersvolk nog is de bevolking? Hebben de minderheden dan geen regten. — Maar spr. gaat nog verder: dat men aanneme dat er eene wet tot stand kome, in den zin der tegenpartij, — is zij dan verzekerd van de uitvoering dier wet? Heeft zij gerekend op de werking van het misnoegen (spr. zegt niet van verzet) bij een gedeelte der bevolking? Heeft zij berekend of daardoor de liefde voor de grondwet en de zedelijke kracht voor de grondwettige instellingen zouden toenemen? Men zeide: gij spreekt van het volk. maar welk deel der bevolking bedoelt gij; gij bedoelt uitsluitend de Protestanten. Spr. antwoordt, dat het weinig zou vermogen zoo hij voorregt of onregt voor een gedeelte der bevolking vroeg, maar hij vraagt alleen gelijkstelling van allen, en als men die niet verleent, dan pleegt men onderdrukking. De heer *van Goltstein* heeft vroeger wel eens gezegd, dat ook een klein gedeelte is als het onregt lijdt, magtig kan zijn, en de heer *de Brauw* heeft teregt opgemerkt, dat een ongelijke onderdrukking, tot onbedwingbaren tegenstand zou kunnen leiden. Maar er behoeft geen tweespalt te bestaan; sprekers doel is: bevrediging der gezindheden door afzonderlijke scholen, althans niet door de school, die men zijne partij wil opdringen. Hij wil regt voor allen.

Spreker vraagt zich af, of hij zich ook illusien zou maken, of hetgeen hij verlangt, onbereikbaar zou zijn, of dat de anderen zich illusien zouden maken? Zou men niet eenmaal inzien dat men werkzaam moet wezen ten nutte eener andere rigting, die in Europa en in ons land nog niet versleten is.

IV. Spreekt gaat nu over tot de toelichting van zijn amendement. Hij meent ook dat de oorspronkelijke regeling der drie takken van het onderwijs vertraging zal veroorzaken; hij is voor eene partiele regeling; de regeling der drie takken gelijktijdig is eene codificatie. De oorzaak der oppositie ligt bovendien in de regeling van het lager onderwijs en die spanning moet ten spoedigste worden weggenomen.

De *Minister van Justitie* vindt in de zoo even gehouden rede aanleiding om het woord te voeren. Het ministerie heeft zich niet te veel in de discussien gemengd, omdat het adres van de kamer uitgaat. Hij zal alleen het woord voeren om inlichtingen te geven en het standpunt der regering te handhaven als dit aangevallen wordt. Het is aan de kamer overgelaten, welken toon zij verkiest aan te slaan bij de beantwoording der troonrede. Hij zal zich ook nu niet in de discussie over § 6 mengen om die te bestrijden; de regering zal later haar standpunt tegenover die § aangeven. Hij zal nu voorloopig eenige bedenkingen tegen die § in het midden brengen, om te dienen van gooden raad en om het standpunt der regering nopens het amendement van zijn geachten vriend aan te geven. Dat de door de commissie voorgestelde paragraaf der regering hoogst onaangenaam is, behoeft wel niet gezegd te worden, men heeft het daarop dan ook toegelegd en men heeft gemeend hierin niet alleen alle wantrouwen tegen het nieuwe ministerie te concentreren, maar ook eene geheele verwijdering van het standpunt, bij de troonrede aangenomen als de grondslag van dit kabinet; hij zal later de § zelf bestrijden, maar hij vraagt: of het parlementair, constitutioneel en raadzaam is, dat de kamer, voor de helft vernieuwd, verwijze naar een verslag, dat niet behelst een votum der kamer, dat niet is een res judicata. Maar er is meer. Welke was de toestand, toen Z. M. den wensch te kennen gaf, dat er middelen beproefd zouden worden om aan veler gemoedsbezwaren te gemoet te komen? Men had de in de vorige zitting aanhangige wet in discussie kunnen laten komen, en dan zou er niets anders overgebleven zijn dan de koninklijke sanctie aan de wet te weigeren; dan zou er een breuk kenbaar zijn geworden tusschen de kroon en de kamer en dan zou er niets anders zijn overgebleven dan eene ontbinding. Deze toestand heeft de kroon willen voorkomen en de kamer in de gelegenheid willen stellen om zich in edelmoedigen zin te verklaren. Met dien verzoenenden geest harmonieert de § 6 volstrekt niet. — Wat nu het amendement van zijn geacht en vriend betreft, erkent de minister daarin zijne goede bedoeling, maar de regering kan zich ook daarmede niet vereenigen, omdat het niet voldoet aan hetgeen zij zich nopens de regeling van het onderwijs voorstelt. De regering is van oordeel dat de drie takken van het onderwijs in zóó naauw verband staan, dat zij met elkander een geheel uitmaken en zij belooft, dat de daartoe betrekkelijke wetsontwerpen in deze zitting ter tafel zullen worden gebragt. Het standpunt van het amendement verschilt zeer van het standpunt der regering Het amendement constateert alsof er tegenspraak zou bestaan tusschen de grondwet en de behoeften eener Christelijke natie, en het standpunt der regering is juist dat er daaromtrent geen tegenspraak bestaat.

De heer *Bosscha* begint met te zeggen, dat de commissie de vergadering niet kan aanraden het door den heer *Groen* voorgestelde amendement aan te nemen. Daardoor immers zou inbreuk gemaakt worden op het votum der kamer van gisteren, nopens de algemeene strekking van het adres. Door de voorgestelde wijziging toch heeft men een nieuwe strekking, wel in een enkel gedeelte, maar toch omtrent een onderwerp dat het geheel beheerscht. Er zijn in het amend. twee nieuwe gedachten. In de eerste plaats vindt men daarin zekere ingenomenheid met het ministerie, niet in den zin van schatting, maar van hoogschatting, en opdat er bij niemand twijfel zoude bestaan op welke handeling hier kon gedoeld worden, zoo zou, volgens het amendement, de kamer aan den koning zeggen, dat zij ingenomen is met de vervanging van het ministerie, omdat de vorige raadslieden geen middelen hadden weten te vinden om aan de bestaande gemoedsbezwaren te gemoet te komen. Een tweede nieuwe gedachte bij het amendement is, dat van deze ministers bij voorkeur eene wet te verwachten is, waarbij de openbare scholen in hoofdtrekken en in beginsel gesplitst worden: 1°. In Christelijke en Israëlitische, en later in zoovele scholen als uit de behoeften der bevolking zal blijken. Spr. gelooft dat er niet meer noodig is dan deze uiteenzetting, om de overtuiging te geven, dat de commissie met nadruk tegen het amendement gestemd is. — En nu staat hij in twijfel of hij antwoorden moet op alle redeneringen, door den heer *Groen* bij deze gelegenheid over het gewigtig vraagpunt van het lager onderwijs gevoerd. Hij zou vreezen, daardoor te treden in beraadslagingen, welke eigenlijk bij de behandeling der wet van het onderwijs tehuis behooren Er is echter een punt, hetwelk telkens op den voorgrond wordt geplaatst, als het geldt de kwestie van het onderwijs en wel het gebruiken van het predicaat: *Christelijk*, hetwelk men dan steeds in den mond heeft en verbonden met het woord: *element*, steeds aan de voorstanders van gemengde scholen naar het hoofd wordt geworpen, om deze, als het ware, als onchristelijk te beschouwen. Onder de woorden, welke in den laatsten tijd in de mode zijn geraakt, omdat men daardoor ontslagen is van de moeite, het denkbeeld juist uit te drukken, behoort dat woord *element*. Neemt men het woord in strikten zin, dan is het ongerijmd. Al wat voor vroom gevoel of Christelijke leer, voor de zedeleer, al wat voor het kind en den ontwikkelden man, bij leven en bij sterven, noodig is, kan in het Christelijk element gedecomposeerd worden; maar zoo men dat woord in meer onbeperkten zin aanneemt, dan zou hij daarin wenschen twee Christelijke elementen, een algemeen Christelijk en een dogmatisch element. En als spreker nu dat algemeen Christelijk element in eene staatsvergadering eenigzins anders formuleert, dan in bespiegelingen, dan is het omdat hij dit geleerd heeft in de school van Christelijke staatsmannen, als *Guizot*, *Peel* en dergelijke corypheën in het parlementaire leven. Dat Christelijk beginsel is, dat ieder mensch, van welk ras, natie, stam of aanleg, alleen omdat hij mensch is, regt en aanspraak heeft op het behoud van gewetensvrijheid, en dat een ieder, alleen omdat hij mensch is, verpligt is, hem hulp en liefde te betoonen. Die leer is door Christus verkondigd en is geworden het bestanddeel van het staatsregt van alle beschaafde volkeren. Nu mag men ontkennen, dat die leer de vrucht is van het Christendom, maar die dit doet, behoort niet in de beschaafde 19de eeuw te huis, en dat het element niet noodwendig gelegen is in de handhaving van het dogma, daarvan heeft men het bewijs. Immers toen in ons vaderland het staatsgezag de leerstellingen der heerschende kerk handhaafde, toen heeft de regering de meest onchristelijke daad gedaan, door de negerslaven naar de West te vervoeren, een maatregel welke een schandvlek van dat vorige gouvernement mag genoemd worden. Ziedaar des sprekers Christelijk element, dat hij met Gods hulp hoopt te huldigen en meer bepaald bij dit onderwerp. Hij is er in versterkt geworden door den hooggeschatten *Broes*, die op 90 jarigen leeftijd een woord van verzoening en verbroedering heeft uitgesproken, en gezegd heeft, dat in de gemengde school de waarachtige godsvrucht voor de volgende geslachten wordt aangekweekt. — Na deze uitweiding komt spreker op het amend. terug en wijst er op, dat het in één woord met het ontwerp der commissie overeenkomt, namelijk het woord *thans*. In het ontwerp der commissie is dat woord echter duidelijker dan hij het amendement. Bij den heer *Groen* slaat het woord *thans* alleen op enkele hoofdtrekken van het onderwijs, in het ontwerp der commissie heeft dat woord echter eene geheel andere beteekenis. Daarbij wordt gewezen op de geheele regeling van het lager onderwijs; op den stand der zaak tusschen de regering en de kamer. Wat is er gebeurd? De regering had eerst een ontwerp van wet nopens het onderwijs voorgesteld, waarbij de openbare volksscholen in den regel gemengd zouden zijn, en dus, waar dit verlangd werd, splitsing zou kunnen plaats hebben. De kamer vereenigde zich met dat ontwerp niet. Toen werd er een nieuw ontwerp aangeboden, waarbij een verpligte gemengde school voor allen bestond. De meerderheid der kamer verklaarde zich voor die wet. Daartegen kwamen echter vele adressen in; die bezwaren vonden weerklank bij sommige leden en nadat een voorstel tot renvooi dier adressen aan de ministers met 42 tegen 9 stemmen werd verworpen, werd de zitting onverwachts gesloten. Uit de mededeeling van den min. van justitie op gisteren is gebleken, dat juist de bezwaren tegen de verpligte gemengde scholen, welke in het ontwerp was opgenomen, de regering bewogen hebben, het wets-ontwerp terug te nemen, terwijl het geëerbiedigd hoofd van den staat vermeend heeft zich van nieuwe raadslieden te moeten omringen. In deze zitting heeft dus het ministerie de bepaalde roeping aan de geopperde bezwaren tegemoet te komen. In dat ministeriele stelsel ligt dus de meening omtrent het onderwijs, waartegen de meerderheid der kamer zich verklaard heeft. Het is noch ongepast, noch onkiesch, dit feit te constateren, omdat die meening in de kamer herhaaldelijk is verkondigd geworden En welke is die meening betrekkelijk het onderwijs? 1°. dat ons nationaal schoolwezen, na de vrijmaking uit den band der heerschende kerk, door de toepassing der wet, het ongeluk voor het volk is geweest; 2°. dat door de wet van 1806 zoodanige toepassing niet noodwendig werd vereischt, maar dat de regering de magt had de schooleenheid te verbreken; 3°. dat zoolang de wet, krachtens art. 48 der grondwet, niet tot stand is gekomen, die van 1806 geheel van kracht blijft; en 4°, dat de vrijheid van het onderwijs, die weldaad voor het volk niet te wachten is van de wet, maar van de wijsheid der regering. — Het is zoo, een volksvertegenwoordiger kan, minister geworden zijnde, om verschillende redenen op een vroeger geuite meening terugkomen, maar zoo lang hem van geen veranderde zienswijze van den tegenwoordigen minister van justitie gebleken zal zijn, kan bij spreker de vrees niet weggenomen worden, dat in het streven naar onvervulbare wenschen, de grondwet, waarop het nationaal schoolwezen op ruimen zin moest worden opgebouwd, meer en meer zal worden ondermijnd en omgewoeld. — Er is gesproken van een gezamenlijke aanbieding eener wet van de drie takken op het onderwijs Het moge wenschelijk zijn; de andere takken mogen ook herziening eischen, maar dit mag niet leiden tot vertraging der voordragt van de wet op het lager onderwijs En als spr. nu eens het gezigtspunt hier eenigzins hooger neemt en zich buiten de grenzen van het vaderland begeeft, dan is er voor de voorstanders der algemeene volksschool nog meer reden zich te verontrusten. Europa komt hem voor te verkeeren in een tijdperk van kerkelijke reactie. Er is een orthodoxe reactie, eene romanische, eene galliaansche en eene protestantsche; eene reactie te gevaarlijker, omdat er door aanleiding gegeven wordt tot bescherming van absolute heerschappij en daardoor de voorregten der nieuwere beschaving te vernietigen. Dergelijke reactie zou ook hier kunnen plaats hebben, maar ook nergens noodlottiger wezen. Nu spreekt de redenaar niet van dit ministerie; de *Min. van Justitie* heeft gisteren eene verklaring afgelegd, waardoor alle denkbeeld van reactie vervalt. Het wenscht de actualiteit in het oog te houden, zooals die thans is. Maar de partij in deze kamer, waartoe de *Minister van Justitie* in vroegeren tijd behoorde, zij komt spreker voor een reactionnaire rigting te hebben Hij voegt er dadelijk bij, dat de drijfveer in niets anders moet gezocht worden dan in de vrees dat de waarheid en godzaligheid op het spel gezet worden door hen, die op een ander Christendom bouwen. Spr. wijst tot verdere bevestiging hiervan op twee citaten: in de eerste plaats op het gezegde, dat men nooit vergeten moet, dat de kerk de moeder onzer scholen geweest is, en als men zich nu aan het gezag der moeder onttrekt, alle zegen dan ook verloren zoude gaan; en 2°. dat de moderne denkbeelden de rust van Europa bedreigen. In een openbaar geschrift is gezegd, dat de natien in 1798 van een Christelijken bodem op een zandgrond zijn gebragt, waardoor een toestand van malaise is ontstaan Men wenscht de natie van dien zangrond op het vorige terrein terug te brengen.

Maar dan heeft spreker eenig regt te verklaren, dat, als dit geen reactie is, er dan moeijelijk iets te vinden is, wat dien naam verdient. Door den minister van justitie is afgekeurd de verwijzing naar het algemeen verslag, maar in de troonrede wordt gesproken van de bezwaren, welke zich omtrent het besproken onderwerp hebben doen kennen Het antwoord is nu even gepast. Verder wordt in de troonrede gezegd, dat de koning zou omzien naar middelen, tot opheffing dier bezwaren Nu kon het adres van antwoord daaromtrent gezwegen hebben, maar dat stilzwijgen zou voor eene andere uitlegging vatbaar wezen en er wordt ook met belangstelling uitgezien naar hetgeen de tweede kamer op de troonrede antwoordt En wat was er dan eenvoudiger dan te zeggen, dat het gevoelen der kamer bekend is. Het is in het verslag opgegeven; het is algemeen bekend, en zoo dikwijls het bij incidentele kwestien door eene stemming heeft kunnen blijken, is het gevoelen der kamer openbaar geworden. Omtrent de geheel onverwachte sluiting, welke uitdrukking welligt anders op zich zelve niet parlementair zou zijn, zegt spr dat die uitdrukking hier in regtstreeksch verband staat met de wet op het onderwijs Het laatste ontwerp was onderzocht. Men verlangde dat nog in die zelfde zitting te behandelen, men wachtte de antwoorden der regering. Intusschen werd de zitting gesloten en daarmede was het gedane werk te niet. En zouden onder den indruk dezer teleurstelling zij, die wenschen dat gevolg aan de grondwet wierd gegeven, nu niet mogen zeggen, dat de sluiting geheel onverwacht was? — Men heeft de laatste zinsneden der § overbodig genoemd. Zij staat in verband met de sluitingsrede en met de woorden van de troonrede. Op hetgeen daarin gezegd wordt, antwoordt de kamer dat er niets noodig is dan stipste naleving der grondwet, waardoor elk denkbeeld van gewetensdwang wordt afgesneden. — De commissie is er verre af, oneerbiedig te willen spreken, maar zij staat met ernst pal voor een eens aangenomen beginsel, door de meerderheid aangenomen.

De heer *Godefroi* zegt, dat, zoo er moed toe noodig is, na de twee gehouden belangrijke redevoeringen over dit onderwerp nog het woord te voeren, hij dan gerustgesteld wordt door de gedachte, dat het aan te nemen standpunt, hoe gewigtig ook, toch eenvoudig is. Wanneer het in het algemeen eene moeijelijke taak is over eene wet te spreken, zonder dat er geformuleerde wetsbepalingen voorhanden zijn, dan is het goed een steunpunt in de grondwet te vinden. Aan de Grondwet alleen moeten de beginselen van het lager onderwijs getoetst worden, niet aan theorie, niet aan een philosofisch staatsregt, niet aan bespiegelingen. Men kan niet anders dan aan dat steunpunt vast houden; dat wil de vergadering, dat wil zelfs de regering, en die daaraan twijfelt, zou de regering van meineed beschuldigen. Ook de heer *Groen* wil dit Het ontwerp-adres laat daaromtrent geen twijfel bestaan. Ook de commissie vindt dus daarin haar steun. Het is dus de vraag waarop hier alles aankomt: wat wil de grondwet? Nu heeft de heer *Groen* wel van de grondwet gesproken, maar zeer kort en zeer lakoniek. Het kwam daarop neder, dat men in 1848 adhaesie geschonken heeft aan die scholen, die dat lid godsdienstlooze scholen noemt. De grondwet nu wil inrigtingen voor het openbaar lager onderwijs, met eerbiediging van ieders godsdienstige begrippen. Nu zegt de heer *Groen* wel, dat het op de toepassing aankomt, maar als men in die woorden van de grondwet geene ongerijmdheid wil lezen, dan volgt daaruit, dat de scholen zoodanig moeten zijn, dat zij vallen in de bestrijding van den heer *Groen*. De grondwet stelt zich voor, ja zij eischt scholen van kinderen van verschillende godsdienstige gezindheden, openbare gemengde scholen Het zou eene ongerijmdheid zijn iets anders uit art. 194 der grondwet af te leiden. Maar niet alleen in de woorden van dat artikel, doch ook in de geschiedenis van de grondwetsherziening ligt het bewijs, dat de grondwetgever van 1848 geen ander doel kan gehad hebben, dan alle gezindheden op de openbare lagere scholen toe te laten. Bijna op elke bladzijde van die geschiedenis ligt het bewijs opgesloten, dat men het onderwijs toegankelijk wilde stellen voor allen, juist door de eerbiediging van ieders godsdienstige begrippen. Tot het karakteriseren van den juisten zin van art. 194 beroept hij zich op de woorden van den minister van justitie, die tot verdediging van dat artikel, in 1848 heeft te kennen gegeven: „dat aan de regering de verpligting werd opgelegd om te zorgen dat er gelegenheid zij om lager onderwijs te verkrijgen. Ook deze laatste bijzonderheid, acht ik (zeide de minister) een pligt der regering te zijn en dien pligt hoopt zij te vervullen niet met ter zijde stelling van de godsdienst en den diepen eerbied, welke de menschen aan het Opperwezen verschuldigd zijn, maar met eerbiediging van de gevoelens van andersdenkenden, zoodat alle ouders hunne kinderen, zonder schroom, aan het onderwijs op de openbare scholen zullen kunnen doen deel nemen" Maar er is nog meer. De heer *Groen* heeft gezegd, dat zoo dit de bedoeling van de grondwet ware, geen lid zijner partij zijne stem aan art. 194 zou hebben gegeven en nu is het opmerkelijk, dat de heer *van Lynden*, lid van de dubbele kamer in 1848, wetende hoe de gouvernements-scholen zouden worden ingerigt, wat het doel van dien grondwetgever was, zijne toestemming aan het artikel gaf, omdat hij het correctief voor de scholen die hij afkeurde, vond in de vrijheid voor het geven van bijzonder onderwijs. Dat beginsel van de vrijheid voor de bijzondere scholen was de prijs, waarvoor de openbare gemengde school werd gekocht. Het bevreemdt hem, dat dit onloochenbaar feit nu wordt ontkend, en nu vraagt spr. of de grondwet iets anders kan gewild hebben. Tijdens de herziening in 1848 vigeerde toch de wet van 1806 en deze huldigde immers het beginsel van volkseenheid Kan men dan aannemen, dat er in 1848, toen al meer en meer de onafhankelijkheid van den staat van de kerk werd aangenomen, dat er toen een terugtred zou zijn gedaan? Kan het staatsbelang eene andere inrigting gevorderd hebben; kan het gewild hebben splitsing, aankweeking van godsdiensthaat in de prilste jeugd; brengt niet ieders pligt mede, zoodanige verdeeldheid tegen te gaan, den scheidsmuur te doen vervallen? Wil nu de grondwet, gelijk hij overtuigd is, de gemengde school, dan moet hij vragen (hoe zonderling die vraag ook luidt), voor wie zij dit verlangt, natuurlijk voor het volk, en wie zijn onder dat volk begrepen, alle burgers van den staat. Is dan art. 194 voor eene andere natie geschreven, dan die uit belijders van verschillende gezindheden bestaat? Moet dan het

woord [illegible] dat [illegible] deel der natie [illegible] den [illegible] andere [illegible] van uitgesloten. [illegible] terrein geen [illegible] bevelen [illegible] is een feit, maar ook [illegible] toestand. Staatsregtelijk heeft de Nederlandsche natie geen kerkelijk karakter. Wanneer dus de grondwet wil eene openbare school, dan wil zij haar toegankelijk stellen voor allen. De regering heeft zich in de Troonrede beroepen op de volkseenheid, maar deze wil dat beginsel onverzwakt en onverdeeld; zijn brengt mede de eerbiediging van ieders godsdienstige begrippen. De vraag doet zich echter voor, of de bepaling der grondwet uitvoerbaar is. Zoo dit het geval niet ware, dan zou het gevolg daarvan moeten zijn, hetgeen God verhoede, dat de Grondwet worde veranderd, maar dit kan er niet toe leiden om thans buiten de Grondwet te gaan. Er bestaat, naar zijne meening, wel degelijk mogelijkheid om het stelsel uit te voeren, zelfs zonder dat het noodzakelijk zij de opvoeding van het onderwijs te scheiden, wanneer ten minste aan de kerk blijft wat niet aan den staat behoort, en wanneer men vasthoudt aan het beginsel, dat de openbare school eene staats-instelling is. Het zou eene onmogelijkheid zijn, als men het onderwijs wilde vestigen op een positief Christendom, maar dan zou het onderwijs ook gescheiden moeten worden, niet alleen tusschen Christenen en niet Christenen, tusschen Protestanten en Katholieken, maar ook tusschen alle nuancen van het Protestantismus. Het stelsel door den spreker uit Leyden verdedigd, is dus eene onmogelijkheid; en om dit aan te toonen wijst hij op het merkwaardig adres van de synode der Evangelisch-Luthersche gemeente, waarin het behoud van de gemengde school met kracht wordt verdedigd, terwijl zij anders de vestiging van afzonderlijke openbare gezindheidsscholen ook voor hare gemeente verlangt. Men moest dus, in het stelsel van den heer Groen, komen tot oprigting afzonderlijke gezindheidsscholen, tot schoolinrigtingen, waaruit het nationaal onderwijs verbannen wordt. Wanneer nu de gemengde scholen uitvoerlijk zijn voor de Christelijke bestanddeelen der natie, zijn zij dan onuitvoerlijk voor de niet-Christelijke? Spreker antwoordt daarop ontkennend. Eene ondervinding van 50 jaren logenstraft dat beweren. Het is waar, er bestaan afzonderlijke godsdienstige Israëlietische scholen, maar hij herinnert dat de vestiging daarvan alleen is toegestaan op plaatsen, waar de gelegenheid tot verkrijging van openbaar onderwijs niet bestaat. Nu weet hij wel, dat door een zamenloop van omstandigheden, dat beginsel is verzaakt, maar hij kent ook een aantal scholen, waar Christenen en niet-Christenen met de beste uitkomsten vereenigd zijn en onderwijs erlangen. Vraagt men hoe dit kan plaats vinden, dan antwoordt hij, dat de wet van 1806 geen positief Christendom wil, zij verlangt alleen aankweeking van Christelijke en maatschappelijke deugden. Die opleiding tot Christelijke en maatschappelijke deugden is vatbaar om in het hart van jeugdige niet Christenen overgeplant te worden. Geen niet-Christen zal ontkennen, dat de zedelessen, die hij op zoodanige scholen geleerd heeft, voor elk mensch heilzaam kunnen werken. Hij ten minste zal God danken als hij, gedurende zijn leven, naar die beginselen gehandeld heeft, dat zijn geen leerstellige beginselen, niet van een positief Christendom, geen godgeleerde strijdvragen, maar het zijn beginselen van deugd en braafheid, die in de jeugdige harten der kinderen worden geprent. En nu vraagt hij zich af, of hij onder [illegible] omstandigheden [illegible] pligt [illegible] gevoelt [illegible] hetgeen [illegible] weerklank [illegible] op de woorden der troonrede; of hij het amendement van den heer Groen mag aannemen? Hij [illegible] of het beginsel van volkseenheid [illegible] gronden [illegible] en het staatsbelang [illegible], maar het [illegible] zinsnede der troonrede — hij erkent het maatschappelijk karakter der natie en dat de beschaving veel verschuldigd is aan de ontwikkeling van het Christendom; maar hij kan niet aannemen, dat het godsdienstig karakter van het niet-Christelijk deel der natie door het Christendom is gevormd. Daarom is het hem eene onmogelijkheid tot eenen blooten weêrklank van de troonrede mede te werken. Evenmin kan hij zich vereenigen met het amendement van den heer Groen, die naleving der grondwet verlangt in overeenstemming met de behoefte van een gedeelte der natie en dus niet met die van een ander gedeelte. Hij is dus voor § 6 in de hoofdzaak gestemd. Hij erkent echter gaarne dat hij op enkele punten van die § aanmerkingen heeft, o. a. op de verwijzing naar het verslag van de kamer. Mogten er dus pogingen worden aangewend om den vorm van de § te veranderen, hij zou er zich gaarne mede vereenigen; maar mogten die pogingen mislukken, dan zou hij zich verpligt vinden voor de § te stemmen, daar hij zijne overtuiging niet kan verzaken, zijn geweten geen geweld kan aandoen. Ten slotte zegt hij, dat het behoud van de gemengde school voor hem eene levensvraag is en dat hij zijne overtuiging in deze niet mag opofferen, hoezeer hij den vorm der § gaarne veranderd wenscht te zien.

De heer *Schimmelpenninck van der Oye* zegt, dat er ten deze drie zienswijzen bestaan: die van den heer *Groen*, het adres van de commissie en zijne eigene zienswijze en overtuiging. Wat de eerste aangaat, daarover is reeds genoeg gezegd; hij zal zich dus in geen onderzoek daarvan verdiepen. Men moet hier niet te veel uit andere landen redeneren. Nederland verkeert toch in een anderen toestand; daar bestaat geene heerschende godsdienst en behalve de twee groote afdeelingen der Christenen, vindt men er nog vele andere gezindheden. Juist als de koning als de beschermheer moet worden beschouwd, zooals de heer *Groen* zeide, dan is hij het voorzeker ook van allen, en dan mag men geen minderheden onderdrukken. Dwang zou het zijn, als de minderheid in de intellectueele ontwikkeling achter zou moeten gesteld worden. Wij hebben een constitutioneelen koning; daarover zijn allen het eens, maar juist daarom kan het doel van den heer *Groen* ook niet bereikt worden, want de regering vereenigt zich ook niet met zijn amendement. Spreker meent, dat als men de vormen in het oog houdt, men zijn standpunt moet handhaven. Ook hij herinnert het gebeurde met de voordragt nopens het lager onderwijs. Men weet, dat in vele adressen bezwaren werden kenbaar gemaakt. De vorst, geneigd om allen tevreden te stellen, wenschte die bezwaren uit den weg te ruimen. Van daar, dat er nu een ontwerp in omgekeerden zin dan vroeger wordt te gemoet gezien. Zoo de koning nu nog twijfelt wat het werkelijk belang van de natie medebrengt, dan meent spreker, dat de kamer juist thans een eerlijk en kordaat oordeel moet uitspreken. Wat echter aangaat de zienswijze der commissie, had hij gaarne gewenscht, dat in het voorgesteld antwoord meer weerklank van de woorden des konings gevonden werd. Er zijn zelfs twee uitdrukkingen in, die hij in het ontwerp afkeurt, het beroep op het verslag der kamer, komt hem bijv. minder doelmatig voor, hij wijst toch op het gebeurde met het ontwerp nopens de banken van leening. Men was het in de hoofdbeginselen eens en toch is het bij de discussie gebleken, dat zich zulke [illegible] bezwaren [illegible] voordeden, [illegible] getrokken. Evenzoo [illegible] den er [illegible] bijzonderheden [illegible] de [illegible] het onderwijs groot vers[illegible] ben [illegible] het ontwerp aan te [illegible] gepast [illegible] het verslag der kamer te [illegible] amendement voordragen, omdat hij meent, dat dit door een ander Spreker geschieden zal.

De heer *van Nispen van Sevenaer* vindt zich genoopt, na het gesprokene door den heer *Groen*, het woord op te nemen, ofschoon hij aanvankelijk niet voornemens was aan deze discussie deel te nemen. Dat lid heeft er op gezinspeeld, alsof de vroegere bestrijders der gemengde school nu er voor zouden zijn, omdat zij daarin voordeel zien voor de R. K. bevolking, ten nadeele der Protestanten. De strekking dus van de woorden van dien spreker was om bij het Protestantsche deel der bevolking het denkbeeld te doen ontstaan, alsof de Katholieken bij de gemengde school hun voordeel beoogen ten nadeele der Protestanten. Die taal is allezins berekend, om haat en wrevel bij de bevolking op te wekken. Maar daartegen moet hij met alle kracht protesteren. Er is veel te veel gezegd en geschreven in dien zin, dan dat hij zich niet verpligt zou gevoelen openlijk daartegen op te komen. Wat heeft hij gewild? Hij was voor art. 4 van het eerste ontwerp, omdat hij meende dat de verwezenlijking van die bepaling mogelijk was, even als dit in Pruissen is geschied. Waarom neemt hij nu genoegen met dit ontwerp? Om deze reden, dat hij ziet dat de meerderheid in Nederland onmogelijk acht de toepassing van hetgeen in het eerste ontwerp voorkwam, zoodat hij liever het minder goede neemt als hij het betere niet kan verkrijgen. Als hij den heer *Groen* wel verstaan heeft, dan kwam diens gezegde daarop neder, dat, zoo de tweede kamer haren zin kreeg, of men dan wel wist dat achter de kiezers het volk staat. Spreker komt sterk op tegen die vraag. Hij vraagt op zijne beurt, wat is, wat doet dat volk? Is het altijd regt en billijkheid wat het voorstaat, of is het soms blind geweld, dat uit zijn verlangen voortvloeit? Er is in den laatsten tijd veel geschreven en gezegd om het grootere tegen het mindere deel op te hitsen. Hij ziet daarin zoowel nadeel voor het volk zelf, als voor het geliefkoosd stamhuis van Oranje. Hij vraagt of, wanneer er telkens gesproken wordt in dergelijken geest, of dit is in het voordeel van de kracht van den staat en in het belang van het land en van het stamhuis. Men vergete het nooit; Nederland is een land, dat uit verschillende bestanddeelen bestaat, die door de grondwet als een band worden aaneengestrengeld. Hij verklaart dat aan hem het grondwettig koningschap even lief is als aan hen, die altijd met die liefde prijken, alsof zij uitsluitend in hun bezit ware.

De heer *van Deinse* verklaart, dat hij zich niet zal kunnen vereenigen met het amend. van den heer *Groen*. Hij zal zich onthouden den koning, zelfs in de verte, voor te schrijven hoe HD. zijn verlangen zal moeten of kunnen verwezenlijken. Hij wil daaromtrent het voor te dragen wetsontwerp afwachten, maar hij wil zich ook vooral onthouden om te wijzen op het godsdienstig karakter der natie, daar de Grondwet gelijkstelling van alle gezindheden wil. Hij had nogtans de zinsnede van het ontwerp-adres in een anderen vorm gewenscht. De woorden, waarin hij die § wenscht vervat te zien, draagt hij evenwel niet als amend. voor, maar hij zal niet bepaald tegen de § stemmen.

De heer *Wintgens* vereenigt zich geheel met het gronddenkbeeld der §. Hij wil geene verloochening van beginselen ten aanzien [illegible] kwestie van het [illegible] in het adres ne[illegible] de [illegible] van dat adres [illegible] aan [illegible] heden [illegible] en hij ziet in [illegible] [illegible] van het vaderland. Hij [illegible] amendement voor, ten gevolge waarvan de § aldus [illegible]:

„Door Uwe Majesteit wordt ons het uitzigt geopend op de [illegible] van verschillende wets-ontwerpen van het uiterste gew[illegible] ker naauwgezet onderzoek wij ons gaarne bereid verkla[illegible] onder is er een, dat op het lager onderwijs, waarvan [illegible] ning naar onze overtuiging thans geen verder uitstel ge[illegible] zijn met U. M. overtuigd, dat al wat tot het gebied des g[illegible] hoort, ongeschonden, moet blijven, en meenen dat [illegible] worden bereikt door stipte inachtneming van de voorsch[illegible] Grondwet, die, terwijl zij het beginsel der volkseenheid [illegible] door gelijkstelling der gezindheden en door de uitdruk[illegible] paling dat bij de inrigting van het openbaar onderwijs [illegible] godsdienstige begrippen moeten worden geëerbiedigd, [illegible] beeld van gewetensdwang ten eenenmale afsnijdt.”

Door dit amendement vervalt alzoo dat gedeelte der [illegible] dat verwijst op het gevoelen der kamer, in het verslag ha[illegible] weging over het vroegere wets-ontwerp uitgedrukt, dat on[illegible] was gebleven door de geheel onverwachte sluiting der [illegible] ging, en zijn daarentegen bijgevoegd de woorden: „terwijl [illegible] beginsel van volkseenheid huldigt.”

De heer *van Lynden* beantwoordt den heer *Godefroi*, [illegible] zooveel warmte voor de zinsnede van het adres gesproke[illegible] Hij zal niet bepaald antwoorden op hetgeen is bijgeb[illegible] zijne rede, acht jaren geleden, tijdens de grondwetsh[illegible] uitgesproken. Hij zou zich dan bepaald al zijne woorden [illegible] herinneren. Maar nu de heer *Godefroi* zich op de g[illegible] heeft beroepen, alsof het Christelijk karakter der na[illegible] meer zou zijn dan een feit, dat tot geen regtsgevolgen aa[illegible] geeft, moet hij dat lid die ook als in eene regterlijke be[illegible] geplaatst, in de hoofdstad des rijks de wet moet helpen [illegible] sen, — afvragen of hij dan niet gedacht heeft aan de z[illegible] wet, eene wet die de Israëlieten nog meer drukt dan de [illegible] ingezetenen, eene wet, die hen meermalen twee dagen in de [illegible] verbiedt openbaren arbeid te verrigten, in naam van hem, [illegible] voorvaderen van den heer *Godefroi* hielden voor een valschen [illegible] Maar nu brengt hij als feit bij, dat de Israelitische scholen [illegible] weg door de groote meerderheid der Israëlieten worden bezocht [illegible] de omstandigheid, dat o. a alhier de openbare school slechts [illegible] een gering aantal Israëlit. kinderen wordt bezocht. Hij moet [illegible] afleiden, dat onder de Israëlieten afzonderlijke scholen w[illegible] voorgestaan. De groote vraag is: wat bedoelt de grondwet [illegible] eerbiediging van ieders godsdienstige begrippen? De heer *[illegible] froi* meent, dat daaronder moet worden begrepen uitslui[illegible] Maar welk bewijs heeft hij daarvoor? Spreker is van oo[illegible] dat het systeem van den heer *Godefroi* noch den toets van een [illegible] onderzoek, noch dien van de bedoeling der grondwet kan door[illegible]

Na eene korte woordenwisseling over het al of niet [illegible] voorstellen van nog andere amendementen, wordt besloten [illegible] daar ook de heer *Groen* nog het woord wenscht te voeren, [illegible] discussien te verdagen tot morgen.

Uitgegeven en Gedrukt bij H. NIJGH, te *Rotterdam*.